

**OIKEA
PALKKA**

LAURI TÄHTINEN – ANTTI TÖRMÄNEN

OIKEA PALKKA

– Kymmenen totuutta tuloeroista

EVA PAMFLETTI

2. PAINOS

ISSN 2342-8066 (PAINETTU)

ISSN 2342-8074 (PDF)

ULKOASU: MIKA TUOMINEN

KUSTANTAJA: TALOUSTIETO OY

ISBN 978-951-628-???-? (PAINETTU KIRJA)

ISBN 978-951-628-???-? (PDF)

ISBN 978-951-628-594-1 (E-KIRJA)

PAINOPAIKKA: NEXT PRINT OY, HELSINKI 2015

ESIPUHE

Suomalaisten suhdetta tuloeroihin voi kuvata kahdella sanalla: kramppi ja klimppi. Verrattuna muihin pohjoismaihin suomalaiset suhtautuvat selvästi tuomitsevammin tuloeroihin. Klimppi taas tarkoittaa sitä, että kun suomalaiset puolueet asetetaan asennekartalle, ne muodostavat hyvin tiiviin möykyä. Toisin sanoen tuloerot tuomitaan lähes yhtä jyrkästi, oli vastaajan puoluekanta mikä hyvänsä. Tämä käy ilmi Olli Kankaan, Johanna Kallion ja Mikko Niemelän urauurtavasta tutkimuksesta, joka julkaistiin syyskuussa EVA Raportissa *Politiikan sekahaku*.

Tuloerot ovat hyvä vihollinen. Niillä pystytään selittämään lähes kaikki maailman ongelmat – varsinkin jos valitaan kriteerit huolellisesti, kuten tehtiin Richard Wilkinson ja Kate Pickettin paljon julkisuutta saaneessa kirjassa *Tasa-arvo ja hyvinvointi* (The Spirit Level, 2009).

Ja jos tuloerojen syyksi selitetään kapean kansanosan ahneus, 99 prosenttia keskustelijoista voi puhdistaa itsensä vastuusta ja liittyä kauhistelemaan viimeisen prosentin pohjattoman tuntuista itsekkyyttä.

Ikävä kyllä muutamien ahneus on selityksenä liian helppo ja täysin riittämätön.

Lauri Tähtisen ja Antti Törmäsen pamfletti osoittaa, että tuloerojen tapauksessa syyllisten joukko on olennai-

sesti suurempi. Tuloerot ovat seurausta osaamisyhteiskunnasta, joka palkitsee parantuneen tuottavuuden paremmalla palkalla ja bonuksilla. Ammattiyhdistysliike, työnantajat ja tavalliset ihmiset ilmoittavat yhteen ääneen arvostavansa osaamista tulevaisuuden menestystekijänä.

Mutta kumman asetamme etusijalle, osaamisen yhteiskunnan ja sen tuottamat tuloerot vai hinnalla millä hyvänsä tasatun tulonjaon? Ikävä kyllä tämä on yksi niistä kysymyksistä, joihin ei ole helppoa vastausta, jonka voisi tuottaa lailla tai asetuksella. Tuloerot ovat tulleet jäädäkseen.

On totta, että pahimmillaan tuloerot murentavat yhteiskunnallista koheesiota. Ei ole isänmaalle eduksi, jos suomalaiset jakautuvat sosioekonomisiin ja kulttuurisiin joukkueisiin ja taklaukset kentällä kovenevat.

Toisaalta vähin mitä voimme tehdä, on ymmärtää ongelma oikein. Siinä katsannossa Lauri Tähtisen ja Antti Törmäsen pamfletti on tärkeä keskustelunavaus. Se ei ole itsekkyyden valkopesu. Se on analyysi, jonka todellinen kohde on ymmärtää tuottavuuden lainalaisuuksia. Ja jotta tehtävä ei olisi liian helppo, taustaksi on asetettava leppymätön, nopea ja käsittämättömän voimakas globaali talous.

Esitän tekijöille parhaat kiitokseni rohkeasta puheenvuorosta.

Helsingissä 28.10.2013

Matti Apunen

Johtaja

EVA

SISÄLLYS

	ALUKSI	13
1	TULOEROT OVAT KASVUSSA	11
	MALTILLISELLA POHJOISMAISELLA TASOLLA	12
	1990-LUVULLA SUURI MUUTOS	13
	ETENKIN KOVATULOISIMMAT KARANNEET	15
2	TYÖN TUOTTAVUUS SANELEE TULOT	17
	SUPERCCELL VS. KAMPAAJA	17
	TUOTTAVUUDEN JA PALKKOJEN KOHTALONYHTEYS	19
	ERI TOIMIALAT, ERI PALKAT	22
3	OSAAJA TIENAA YHÄ PAREMMIN	25
	KESKIVERRON AIKA ON OHI	25
	KILPA OSAAJISTA KIIHTYY	26
	OSAAJAT OMASSA LUOKASSAAN	27
	PROSENTIN SIJAAN VIIDENNES	29
4	VEROTUS JOPA KASVATTA TULOEROJA	31
	PROGRESSIO VAIN HETKEN KIPULÄÄKE	31
	KORKEA VEROKIILA SUORASTAAN VAATII TULOEROJA	32
	MATALAPALKKATÖIDEN LISÄÄMINEN EI LASKE PALKKOJA	35
	JULKISEN SEKTORIN PAISUTTAMINEN LISÄÄ TULOEROJA	37

5	MAHDOLLISUUKSIEN TASA-ARVO VAHVISTAA TULOEROJEN KASVUA . . . 39
	MERITOKRATIASSA PARAS VOITTA 40
	KAIKKI OSAAMINEN EI OLE TASA-ARVOISTA 42
	TULOT HEIJASTUVAT ASETEISIIN 43
	ARMOTTOMUUS KERTOO KOVENTUNEISTA ARVOISTA 45
6	PÄÄTTÄJILLÄ VÄÄRÄT LÄÄKKEET 47
	VASEMMISTO ON PIHALLA 49
	PARHAAT IDEOLOGIT POHJAUTUVAT FAKTOIHIN 51
	OSAAMINEN SYRJÄYTTI PÄÄOMAN 53
7	PALKAN SUURUUS EI KUULU MUILLE 56
	RAUTAKAUPPIAS VS. PANKKIIRI 56
	OSAAJAKIN OMISTAA TYÖNSÄ 58
	ULKOPUOLISEN PERSPEKTIIVIHARHA 59
8	MARKKINATALOUS TAKAA OIKEUDENMUKAISIMMAN TULONJAON 61
	VAURASTUMINEN ON MAHDOLLISTA KAIKILLE 62
	TEOLLISUUSTYÖT LUOVAT VAURAUTTA 63
	AVOIN KAUPPA VOI VAHVISTAA TULOEROJA, MUTTA TAKAA TULOT 65
	DEGROWTH VAIN VOIMISTAISII TULOEROJA 67
	MATALIEN TULOEROJEN AIKA ON OHI 69
9	SOSIAALINEN LIIKKUVUUS RATKAISEE 70
	SUKUPOLVIEN VÄLINEN LIIKKUVUUS VIELÄ VILKASTA 70
	KOULUTUSTASO PERIYTY YHÄ HARVEMMIN 73
	MAISTERI AVIOITUU MAISTERIN KANSSA 74
	VARAKKAILLA JA MATALATULOISILLA OMAT ASUINALUEET 75

10 TULOEROIHIN ON SOPEUDUTTAVA	78
HYVINVOINTIVALTION KONSENSUS TIENSÄ PÄÄSSÄ	78
YHTEISKUNNALLISESSA OSALLISTUMISESSA HUOLESTUTTAVAT EROT	80
OSAAJIEN NÄKÖKULMA KOROSTUU	81
VIRKAMIEHET JA TEKNOKRATIA JYLLÄÄVÄT	83
KOHTI VASTUULLISTA KESKUSTELUA	84
LOPUKSI	86
VIITTEET	90
LÄHTEET	91

ALUKSI

Talvella 2011 käytiin tyypillinen suomalainen tuloeroja koskenut keskustelu. Tuolloinen oppositiojohtaja Jutta Urpilainen (sd.) syytti porvarihallitusta tuloeroja kasvattaneesta politiikasta.

Valtiovarainministeri Jyrki Katainen (kok.) yritti puolustautua. Muutaman viikon kuluttua Valtion taloudellinen tutkimuskeskus todisteli Kataisen pyytämässä selvityksessä, että porvarihallituksen politiikka oli pienentänyt, ei suinkaan kasvattanut tuloeroja.

Surkuhupaisan keskustelusta teki se, että molemmat olivat hakoteillä. Urpilainen siksi, että porvarihallituksen aikana tuloerot todella olivat pienentyneet. Katainen puolestaan siksi, että todellinen syy

porvarihallituksen aikaiseen pieneen poikkeamaan pidemmän aikaa kasvaneissa tuloeroissa oli kansainvälisessä talouskriisissä. Suomenkin talous oli ajautunut taantumaan, kansantuote laski ja tuloerot kapenivat. Tulokärki vain putosi peräpäätä enemmän.

Tuloerojen kasvu huolettaa monia. Siksi on sääli, että viime vuosien tuloerokeskustelu Suomessa on ollut poliittista teatteria, ulkoa opittujen repliikkien toistoa.

Samankaltaisia näytöksiä tuloeroteatterissa nähdään tämän tästä. Roolit on jaettu etukäteen. Konnia ovat tolkkunsa menettäneet ahneet yksilöt. Vasemmistolle konna on myös valuvikainen kapitalismi, jonka loppua uumoillaan.

Sankareita ovat teatterin käsikirjoittajat. Oikeamieliset poliitikot niin vasemmistossa kuin oikeistossakin valvovat vaivojaan säästämättä, etteivät mitkään heidän tekemänsä päätökset kasvata tuloeroja.

Valitettavasti tuloeroteatteri on tyhjää täynnä.

Poliitikot eivät päätä tuloeroista, me päätämme. Jostain syystä meillä näytellään poliitikkojen päättävän tuloeroista. Siksi meillä myös sorvataan arvioita tulonjakovaikutuksista päätöksille, joilla ei oikeasti juuri ole vaikutusta tuloeroihin.

Lähes kaikkia veropäätöksiä tai budjetin kehysratkaisuja seuraa jonkin asiantuntijan ylistys siitä, kuinka päätös laskee tuloeroja Gini-kertoimella mitattuna. Se, että useimmilla eduskunnassa tehdyillä päätöksillä ei ole paljoakaan vaikutusta tuloerojen kehitykseen, pätee myös veroratkaisuihin.

Tuloeronkorotukset, joita vasemmisto tasaisin väliajoin ehdottaa, tarjoaisivat vain lyhyen lumevaikutuksen. Ne eivät myöskään muuttaisi tuloerojen kasvun taustalla olevaa kehitystä, talouden rakennemuutosta, jota osaamisen korostuminen taloudessa ajaa.

Tuloerot kasvavat jatkossakin. Niiden kasvu on kuitenkin vain oire laajemmasta talouden rakennemuutoksesta, jonka vaikutukset pureutuvat syvälle. Jos emme ymmärrä, mistä on kysymys ja miksi poliitikkojen lääkkeet eivät tepsi, voi suomalaisten luottamus poliitikkoihin ja toisiinsa rapautua, mikä heijastuu koko yhteiskuntaan. Pahimmassa tapauksessa Suomi jakautuu.

Tuloerot eivät selity ahneuden ilmapiirillä

Siksi on tärkeää ymmärtää erojen kasvun todelliset syyt sekä niiden yhteiskunnalliset vaikutukset. Mistä tuloerot johtuvat? Mihin ne johtavat? Mitä niille voidaan tehdä? Mitä ei kannata tehdä?

Tuloerot ovat vaikea ongelma, koska osittain tuloerot ovat hyvinvointivaltion ikioma luomus. Hyvinvointivaltio ja tasa-arvon periaatteet ovat muodostaneet perustan, josta kaikki poliittiset liikkeet ovat voineet olla yhtä mieltä. Mutta nyt tuo perusta on muuttumassa.

Tuloerot eivät selity ahneuden ilmapiirillä, optioilla, ”hyvä veli” -verkostoilla eivätkä liioin veromuutoksilla. Tuloerot selittyvät kaikille annetulla mahdollisuudella koulututtautua ja etsiä parempaa asemaa yhteiskunnassa.

Koulutuksesta ja osaamisesta sekä yksilölle että yrityksille tulevat taloudelliset hyödyt ovat kasvaneet rajusti ja joidenkin mielestä jo suhteettomasti. Samalla osaajat kokevat ansaitsevansa paremmat tulonsa. Heidän näkökulmaansa ei voida mitätöidä vetoamalla ”yleiseen oikeudentuntoon”, vielä vähemmän heitä voidaan syyttää ahneudesta.

Tuloerot ovat luonnollinen osa yksilönvapautta ja markkinataloutta. Ne syntyvät yksittäisten, ihmisten välisten sopimusten summana. Sovittu palkkio kuuluu työntekijälle, mutta näin syntyvän tuloeron oikeutusta ei ole kirjoitettu tähtiin.

Politiikan koko kenttää vaivaa epävarmuus

Tuloihin vaikuttavat edelleen erot perhetaustoissa ja muut syyt. Lisäksi toiset ovat huomattavasti onnekkaampia kuin toiset.

Onnekkuudesta johtuvia eroja on vaikea, ellei mahdollonta tasoittaa. Sama koskee osaamista: emme voi jakaa

uudelleen jo hankittua osaamista.

Jos kuvittelemme, että kaikki ihmisen elämään vaikuttavat tekijät voidaan tasata, ajaudumme harhaan. Emme saa uskotella itsellemme, että mahdollisuuksien tasatarvo riittää häivyttämään taustatekijöiden vaikutukset yksilöiden menestykseen.

Mitä seuraisi siitä, jos osaamisesta rangaistaisiin? Emme nykyisessä osaamiseen perustuvassa taloudessa voi sanoa, että yksilön asema johtuisi puhtaasti hänen perhetaustastaan tai onnekkuudesta. Osaamisella ja ahkeruudella on lähes aina osansa.

Vaikka tuloerojen kasvua on vaikea estää, se ei kuitenkaan tarkoita, että asia pitäisi nyt unohtaa. Päinvastoin, ongelma on juuri siinä, että tuloerojen yhteiskunnalliset vaikutukset tuntuvat nyt unohtuvan kaikilta.

Politiikan koko kenttää vaivaa epävarmuus. Mitä tästä kehityksestä tulisi ajatella? Oikeisto ei halua tunnustaa, että tuloerot ovat oikeasti kasvaneet. Vasemmisto ei yksinkertaisesti tiedä, mitä asialle voisi tehdä. Oikean ja vasemman väliltä tai niiden sivuiltakaan ei ole kuulunut kestäviä ratkaisuja.

Vaikka kannamme huolta kehityksestä, emme halua ummistaa silmiämme aiheen monimutkaisuudelta ja haasteellisuudelta. Emme myöskään halua sortua populistisiin yksinkertaistuksiin, jota tässäkin väittelyssä on jo viljelty liiaksi.

Se mikä voi koko talouden tasolla olla oikeudenmukaista, ei aina näytiltä yksilötasolla tai päinvastoin. Yksinkertaisia ratkaisuja ei ole.

1 TULOEROT OVAT KASVUSSA

TULOEROT SUOMESSA OVAT KOHTUULLISIA, MUTTA KASVUSSA. KESKEISIN SYY VIIME AIKOJEN TULOEROJEN KASVUUN LÖYTYY PALKKATULOISTA, EI PÄÄOMATULOISTA TAI VERONKEVENNYKSISTÄ.

Oletetaan, että olet työnantaja. Etsit työntekijää. Oletko valmis maksamaan tulevalle työntekijällesi täsmälleen saman verran palkkaa kuin itsellesi? Jos et ole, aiheutat tuloeron.

Entä olisitko valmis maksamaan työntekijällesi korkeampaa palkkaa kuin itsellesi? Edes silloin, kun tiedät, että työntekijä tuottaa yrityksellesi voittoa palkkakustannuksiaan enemmän? Jos palkkaat huippuasiantuntijan, joudut todennäköisesti maksamaan hänelle enemmän kuin itsellesi. Oli niin tai näin, silloinkin synnyttät tuloeron.

Toinen esimerkki: Oletetaan, että olet hyvätuloisen. Avioidut toisen hyvätuloisen kanssa, etkä esimerkiksi pienituloisen kanssa. Olet jälleen synnyttänyt tuloeron.

Ja vielä: Suomeen saapuu maahanmuuttaja, joka alkuun päästäkseen ryhtyy pienellä palkalla siivojaksi. Maahan muuttaa ulkomainen osaaja, jonka palkka on jotain aivan muuta. Taas tuloerot nousevat.

Kehittynyt työmarkkinajärjestelmämme antaa herkästi kuvan, että tuloeroissa olisi kyse yhteisestä päätöksestä. Alakohtaiset työehtosopimukset toki sitovat sekä työntekijää että työnantajaa, mutta muutoin palkka kuitenkin määräytyy työntekijän ja työnantajan välisissä neuvotteluissa.

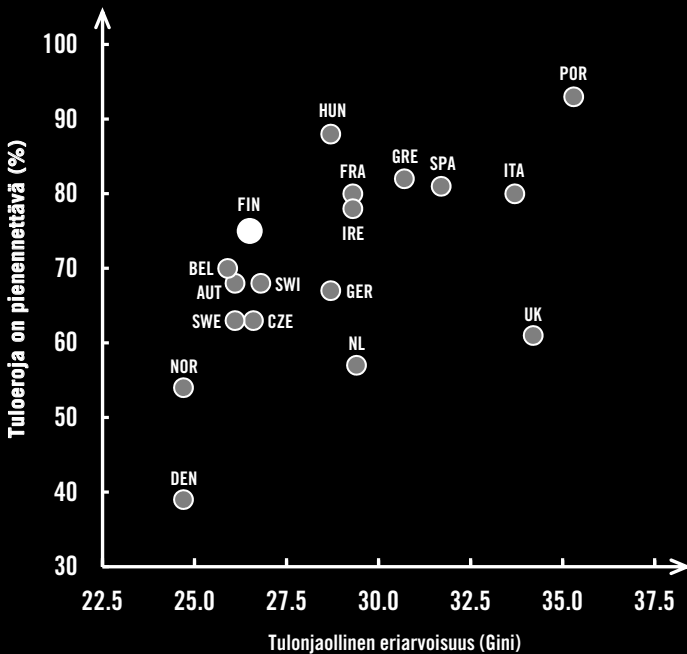
Ratkaisevaa on, mitä työnantaja on valmis työpanoksesta maksamaan ja millä hinnalla työntekijä on valmis ottamaan työpaikan vastaan. Tämä luo tehtäväkohtaisen kysynnän ja tarjonnan tasapainon, joka määrittää sen, paljonko mistäkin työstä maksetaan. Yksinkertaisimmillaan on siis kyse työnantajan ja työntekijän yksityisestä sopimuksesta.

MALTILLISELLA POHJOISMAISELLA TASOLLA

Suomessa tuloerot ovat kansainvälisesti vertaillen varsin maltillisella tasolla. Vuonna 2010 tuloeroja kuvaava niin sanottu Gini-kerroin oli Suomessa 25,8, kun eurooppalainen keskiarvo oli 30,7.

Kansainvälisesti vertailukelpoisen Gini-kertoimen vaihteluväli on 0–100. Kerroin saa arvon nolla, jos kaikki ovat

MIELIPITEET TULOEROJEN TASAAMISESTA JA TULOEROT

maassa samantuloisia, ja arvon sata, jos tuloja saa vain yksi henkilö ja tuloerot ovat äärimmäiset.

Suomi on tuloeroissa samassa sarjassa muiden pohjoismaiden kanssa. Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa Gini-kerroin oli 25:n kieppeillä, vain hiukan Suomea matalampi.

Kuitenkin suomalaisten asenteet tuloeroihin poikkeavat muista pohjoismaalaisista ja eurooppalaisista. Suomalaisilla on poikkeuksellinen intohimo tasa-arvoon, toteavat Johanna Kallio, Olli Kangas ja Mikko Niemelä EVA Raportissa *Politiikan sekahaku*.

Raportin mukaan vaatimukset tulojen tasaamisesta ovat Suomessa voimakkaammat kuin muissa matalien tuloerojen maissa. Meillä niin kokoomusta kuin sosiaalidemokraatteja äänestävät vaativat tuloerojen tasaamista enemmän kuin vastaavien puolueiden äänestäjät muissa pohjoismaissa.

Pohjolassa toinen ääripää on Tanska, jossa vain nelisenkymmentä prosenttia kansasta tukee tulontasausta. Suomessa valtion tulontasausta vaatii lähes 75 prosenttia kansasta.

1990-LUVULLA SUURI MUUTOS

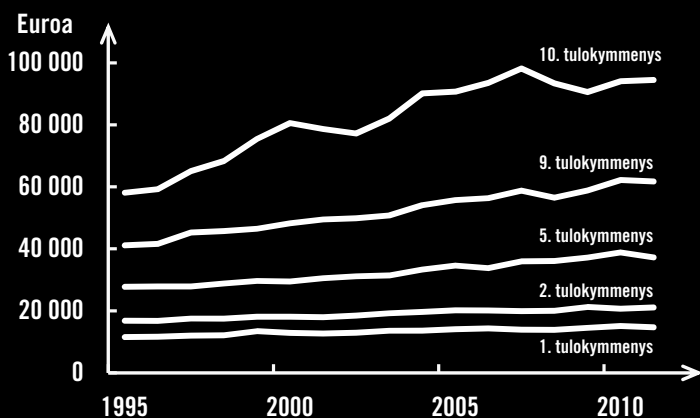
Gini-kerroimella mitattuna tuloerot kaventuivat Suomessa parisenkymmentä vuotta, 1960-luvulta 1980-luvulle. Sen jälkeen tuloerot kasvoivat vuoteen 2007 saakka, aluksi hitaammin, ja vuosituhannen vaihteeseen mennessä nopeammin. Etenkin ylimmän prosentin tulot ovat kasvaneet pääomatulojen ansiosta.

Yleisesti mielenkiintoisempi ilmiö on kuitenkin se, että erot palkkatuloissa ovat kasvaneet voimakkaasti vuoden 1995 jälkeen. Asuntokunnittain tarkasteltuna etenkin ylimmän tulokymmenyksen keskiarvoiset käytettävissä olevat tulot ovat kasvaneet muuta väestöä nopeammin (kuvio 2).

Vuonna 1995 ylimmän kymmenyksen keskimääräiset tulot olivat 109 prosenttia korkeammat kuin viidennen kymmenyksen eli keskituloisten. Vuonna 2011 vastaava ero oli jo 154 prosenttia.

Suurin muutos ylimmän kymmenyksen tuloissa tapahtui jo vuosien 1990 ja 2000 välillä. Sen jälkeen parhaiten ansaitsevien tulot ovat suhteessa keskituloisiin vaihdelleet pitkälti talouden suhdanteiden mukaan. Muutoksen selittää pääasiassa pääomatulojen suuri osuus ylimmän kymmenyksen tuloista.

ASUNTOKUNTIEN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVAT TULOT, 1995–2011

Lähde: Tilastokeskus, tulojaon kokonaistilasto.

Palkkaerojen kasvu on ollut merkittävää. Tämä käy ilmi kun tarkastellaan asuntokuntien yhdeksättä kymmenystä, jossa palkkatuloilla on huomattavasti suurempi paino kuin ylimmässä kymmenyksessä.

Vuonna 1995 toiseksi ylimmän kymmenyksen käytettävissä olevat tulot olivat 48 prosenttia suuremmat kuin keskituloisen asuntokunnan. Vuonna 2010 ero oli kasvanut 66 prosenttiin.

ETENKIN KOVATULOISIMMAT KARANNEET

Samat erot toistuvat, kun vertailemme yksittäisten työntekijöiden kuukausipalkkojen kehitystä yksityisellä sektorilla (ks. kuvio seuraavalla sivulla): palkkahaitarin yläpäässä olevien palkat ovat kasvaneet ja vielä selvästi keskituloisia nopeammin.

Samoina vuosina julkisen sektorin palkat jäivät hieman jälkeen yksityisen sektorin keskipalkasta. Ero yksityisen sektorin palkkahaitarin yläpäähän tosin kasvoi merkittävästi.

Yksityisellä sektorilla ylimmän palkkakymmenyksen raja oli vuonna 1995 noin 97 prosenttia korkeammalla kuin alimman palkkakymmenyksen raja. Vuonna 2010 ero oli noussut 113 prosenttiin.

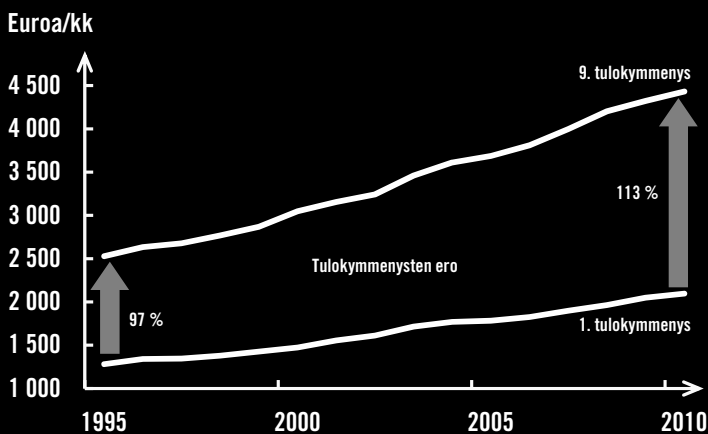
Sekä ylimmässä että toiseksi ylimmässä kymmenyksessä palkkatulot ovat kasvaneet selvästi keskituloisia nopeammin. Tämä kasvu on myös jatkunut koko 2000-luvun ilman, että talouden suhdanteilla olisi ollut merkittävää vaikutusta.

Asuntokuntien tulonjaon tarkastelu nostaa esiin myös sen, että verotuksen muutoksilla ei ole ollut suurta vaikutusta tulokymmenysten välisissä tuloeroissa. Toisinaanhan verotusta on syytetty tuloerojen kasvusta, mutta vuosina 1995–2010 veroaste on laskenut suhteellisen tasaisesti kaikissa tulokymmenyksissä.

Myös maahanmuutto voi kasvattaa tuloeroja. Jokainen matalapalkkainen maahanmuuttajatyöntekijä painaa tuloerokäyrän alapäätä. Tuloeroja kasvattaa myös jokainen maahamme muuttanut kovatuloinen ulkomainen osaaja. Silti moni vastustaa henkeen ja vereen tuloerojen kasvua ja samanaikaisesti kannattaa yhtä palavasti maahanmuuttoa.

Valitettavasti kaikkea ei voi saada, vaan tässäkin tapauksessa on tehtävä valinta. Me valitsisimme uuden osajan.

KUUKAUSIPALKKA YKSITYISELLÄ SEKTORILLA, 1995–2010

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito.

TYÖN TUOTTAVUUS SANELEE TULOT

POHJIMMILTAAN TULOEROISSA ON KYSE ERI TÖIDEN TUOTTAVUUDESTA. KAIKILLE TUOTTAVUUSKASVUN LÄHTEILLE ON YHTEISTÄ SE, ETTÄ NE VAATIVAT PAREMPAA OSAAMISTA TYÖNTEKIJÖILTÄ, JA SIITÄ YRITYKSET OVAT VALMIITA MAKSAMAAN.

Ennen vuonna 2008 alkanutta talouskriisiä teknologinen kehitys ja kansainvälinen kauppa loivat Suomeen puoleentoista vuosikymmenen kasvukauden. Vaikka länsimaisten talouksien kasvu vaikutti laajalti, se hyödytti ennen kaikkea osaavinta ja korkeakoulutetuinta yksityisen sektorin työväkeä.

Tuloerojen kasvun taustalla on verotuksen rakennetta, kannustinjärjestelmien kehitystä tai asenneilmapiiriä huomattavasti merkittävämpi talouden rakennemuutos.

1990-luvun alun laman jälkeen talouden eri sektoreiden tuottavuuskasvu on selvästi eriytynyt. Sen tuloksena sekä toimialojen väliset että sisäiset palkkatuloerot ovat kasvaneet. Ilmiö on yhteinen suurimmalle osalle kehittyneitä talouksia.

SUPERCELL VS. KAMPAAJA

Haluamme henkilökohtaista palvelua, kun käymme pariturissa. Samaan tapaan arvostamme sitä, että uudet digitaaliset palvelut ovat yhä helpommin saatavillamme ja yhä useammin ilmaiseksi. Erot näiden palveluiden tuottamisessa selittävät, miksi tuloerot kasvavat.

Kun maksamme hiustemme leikkuusta, maksamme käytännössä kampaajan käyttämästä ajasta. Koska kampaajan on tehtävä hiustenleikkuu henkilökohtaisesti, hän ei voi käyttää aikaansa muiden palvelemiseen.

Samalla se, mitä olemme valmiita maksamaan leikkauksesta, vaikuttaa suoraan kampaajan palkkaan asettamalla sille ylärajan. Kampaaja voi leikata vain rajoitetun määrän

hiuksia päivässä, ja muutkin asiakkaat ovat valmiita maksamaan vain rajatun hinnan.

Kun ostamme oikealla rahalla Supercellin hittipelisä Clash of Clansissa pelin sisäisenä valuuttana toimivia jalokiviä, ostromme ei ole keneltäkään muulta pelaajalta pois eikä vaadi yrityksen työntekijöiltä mitään lisätyötä. Kun ostajia on miljoonia, niin pelin luonut työ muodostuu erittäin tuottavaksi.

Pelinkehittäjän ja kampaajan töiden taloudelliset kehykset ovat erilaiset

Erot tuloissa näiden kahden alan välillä johtuvat eroista työn varsinaisessa luonteessa, työn monistettavuudessa sekä mahdollisuuksista hyödyntää uutta teknologiaa. Supercellin liiketoimintamalli on ollut mahdollinen vain nelisen vuotta, mutta kampaajia on ollut vuosisatojen ajan.

Kärjistäen kyse on siitä, että hiusten leikkaaminen on suorittavaa ja pelin kehittäminen luovaa työtä. Kampaaja voi leikata vain yhdet hiukset kerrallaan. Pelejä voi myydä rajattomasti.

Teknologialla on hyvin vaikeata korvata kampaajaa. Se voi nostaa vain marginaalisesti kampaajan tuottavuutta.

Peliteollisuudessa teknologia on luonut täysin uuden liiketoimintamallin ja mahdollistaa melkein rajattomat tulot pelinkehittäjälle, jos peli menestyy. Yhden pelin lisämyynti ei vaadi häneltä lisätyötä.

Olemme valmiita maksamaan muutaman euron mobiilipelistä, mikä voi tuoda miljoonatulot pelin kehittäjälle. Olisimmeko valmiita maksamaan tarvittavan hinnan hiuslenleikkuusta, jotta kampaaja pääsisi vastaaviin tuloihin?

Onko tuloero pelinkehittäjän ja kampaajan välillä oikein?

Esimerkki on kärjistävä, mutta vastaavat erot on nähtävissä myös muiden töiden ja toimialojen välillä. Pohjimiltaan tuloeroissa on kyse eri töiden tuottavuudesta ja niihin vaadittavan osaamisen tarjonnasta.

Esimerkki Supercellistä ja kampaajasta kuvaa tuloerojen dynamiikkaa hetkellisesti. Töiden taloudelliset kehykset poikkeavat toisistaan merkittävästi.

TUOTTAVUUDEN JA PALKKOJEN KOHTALONYHTEYS

Töiden taloudelliset kehykset muuttuvat, kun teknologia, kansainvälinen kauppa ja yritysten liiketoimintamallit kehittyvät. Nämä kehityskulut mahdollistavat osalle töistä ja yritystoiminnasta ennen näkemättömän monistettavuuden. Samalla ne myös yhä voimakkaammin eriyttävät töiden luonteen toimialojen sisällä ja välillä.

Töiden luonteen eriytyminen on johtanut taloudellisen tuottavuuden ja sen kasvun eriytymiseen eri toimialojen ja töiden välillä. Liiketoimintamallien kehittyminen sekä

kilpailu ovat myös tuoneet osaamisesta juontuvat taloudelliset hyödyt yhä selkeämmin esille.

Tuottavuuden ja palkkojen välillä on selkeä yhteys. Yritykset voivat nostaa taloudellista tuottavuuttaan kutakuinkin kolmella tavalla. Yritykset voivat tehdä samalla työmäärällä parempia tuotteita, joista asiakkaat ovat valmiita maksamaan enemmän. Ne voivat tehdä vastaavan tuotteen vähemmällä raaka-aineilla tai vähemmällä työllä.

Kaikille tuottavuuskasvun lähteille on yhteistä se, että ne vaativat parempaa osaamista työntekijöiltä, ja siitä yritykset ovat valmiita maksamaan.

Mitä teknologisempi tai teknologian kehityksestä riippuvaisempi toimiala, sitä laajemmat mahdollisuudet tuottavuusparannuksille on. Teknologinen kehitys lisää tuottavuutta kahdella tavalla. Se voi parantaa olemassa olevia tuotteita ja tuotantomalleja sekä mullistaa täysin toimialan tai tuotteen uudella liiketoimintamallilla.

Paperikoneiden trimmaaminen koko ajan nopeammiksi on hyvä esimerkki siitä, kuinka toimivaa, olemassa olevan tuotantomallia voidaan kehittää. Applen iTunes taas mullisti koko musiikkiliiketoiminnan uudella liiketoimintamallilla.

Samalla teknologisten voittajien saamat hyödyt ovat voimistuneet huomattavasti. Myös skaalaedut ovat kasvaneet merkittävästi. Kännykän loppuhinnasta vain alle kolmasosa on valmistus- tai materiaalikustannuksia. Pelimaailmaa valloittaneiden Supercellin ja Rovion työntekijämäärä on hyvin vähäinen, koska pelien jakelukustannukset ovat käytännössä olemattomat.

Suhteellisesti laskeneiden jakelu- ja tuotantokustannusten ansiosta kilpailusta on muodostunut yhä maailmanlaajuisempaa. Tämä on nopeuttanut tuottavuuskehitystä ja korostanut toimialojen sisäisen osaamiskilpailun merkitystä.

Globalisaatio on vahvistanut teknologian vaikutusta tuottavuuden kasvuun

Talouden kansainvälistyminen on myös vaikuttanut tuottavuuskasvun eriytymiseen. Mitä avoimempi toimiala on kansainväliselle kilpailulle ja mitä vähemmän toimiala on sidoksissa tiettyyn paikkaan, sitä laajemmat mahdollisuudet ja myös sitä kovemmat paineet tuottavuuden parantamiseen.

Globalisaatio on vahvistanut teknologian kehityksen vaikutusta tuottavuuden kasvuun, kun se tarjoaa laajemat markkinat uusille innovaatioille. On monia teknologiasektoreita, joilla yksi yritys hallitsee maailmanlaajuisia markkinoita, mikä on vaikuttanut myös parhaiden yritysten tuottoihin.

Sekä teknologian kehitys että globalisaatio kohtelevat toimialoja hyvin eri tavoin. Kotimaisilla palveluoloi-

la kansainvälisen kaupan avautumisen hyödyt ovat vähäiset tai olemattomat. Paikalliset palvelut ovat aina riippuvaisia paikallisesti tehdystä työstä. Paikalliset palvelut ovat erityisen työvoimavaltaisia, ja siksi kansainvälisen skaalan tuomat edut ovat yleensä huomattavasti pienemmät.

Teknologian kehitys ajaa itsessään korkean tuottavuuden tuotannon sektoreiden tuottavuuskehitystä. Paremmat tuotteet ja kehittyvät tuotantoprosessit nostavat sektoreiden tuottamaa lisäarvoa työtuntia kohden.

Myös liiketoimintamallien kehitykseen on näillä sektoreilla laajemmat mahdollisuudet. Yritykset voivat kehittää toimintaansa pelkkien koneiden tai tuotteiden tuottamisesta kokonaisten ratkaisujen tuottamiseen, kuten esimerkiksi Wärtsilä ja Kone ovat tehneet. Tämä osaltaan mahdollistaa myös korkean tuottavuuden palveluiden tuottavuuskasvun.

Parempien toimintamallien kehittäjä voi hinnoitella palvelunsa suhteessa ratkaisunsa yrityksille tuomiin hyötyihin. Tässä on syytä erottaa selkeästi paikalliset matalan tuottavuuden palvelut sekä teollisuus- ja yrityspalvelut, joiden luonne voi poiketa hyvinkin paljon paikallisista palveluista, kuten kampaajasta tai vähittäiskaupasta.

Korkean tuottavuuden sektorit ovat nostaneet tuottavuuttaan myös ulkoistamalla monia toimialan matalan tuottavuuden töitä kehittyviin talouksiin. Tällainen ulkoistaminen ei juuri onnistu paikallisissa palveluissa.

Paljon työvoimaa vaativilla palvelusektoreilla skaalaedut ovat tuotantosektoreita huomattavasti pienemmät, ja siten mahdollisuudet tuottavuuden parantamiseen vähäisem-

mät. Suorittavaa työtä, kuten hiusten leikkuuta, ei usein voi samalla tavoin monistaa kuin luovaa työtä.

Palveluista sanotaan usein, että tuottajien tulisi siirtyä tarjoamaan korkeamman lisäarvon palveluita tuottavuutta nostaakseen. Tämä kuitenkin vaatii kuluttajilta korkeampaa ostovoimaa, joten korkean lisäarvon palveluiden ostaminen on mahdollista vain pienelle osalle väestöä. Tällä pienellä osalla väestöä on väkisinkin huomattavan korkeat tulot.

ERI TOIMIALAT, ERI PALKAT

Toimialojen eriytyminen on selkeästi nähtävissä yksityisen sektorin tuottavuus- ja palkkatulotilastoissa.²

Olemme jakaneet yksityisen sektorin toimialat neljään ryhmään toimialan taloudellisen tuottavuuden ja teknologisen tuottavuuden kasvunopeuden mukaan (ks. kuvio seuraavalla sivulla). Tuottavuuskasvu on laskettu arvonnäkökulman lisäyksenä tehtyä työtuntia kohti. Ryhmät ovat bruttokansantuoteosuuksiltaan yhtä suuret.

Korkeimman tuottavuuden ryhmään kuuluvat elektroniikkateollisuus, paperiteollisuus, televiestintä sekä rahoitusalat. Tässä ryhmässä työn teknologinen tuottavuus kasvoi vuosina 1990–2007 keskimäärin kahdeksan prosentin vuosivauhtia.

Kahdessa matalan tuottavuuden ryhmässä teknologinen tuottavuus kasvoi samaan aikaan vain prosentin vuodessa. Heikoimman tuottavuuskasvun ryhmään kuuluvat muun muassa vähittäiskauppa, ravintolapalvelut sekä maaliiken-

ne. Toiseksi alimmassa ryhmässä ovat esimerkiksi rakentaminen ja elintarvikkeiden valmistus.

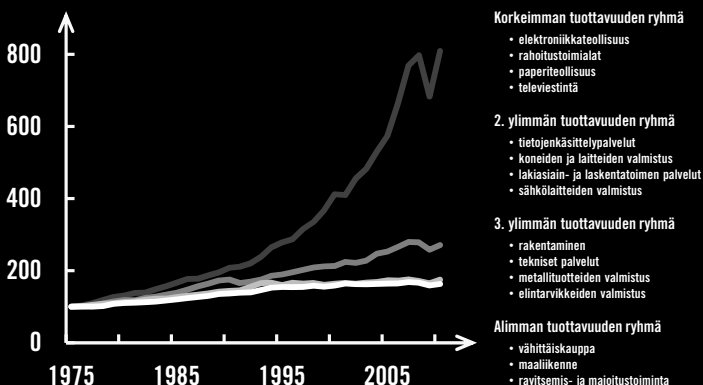
Suurin muutos tuottavuuskehityksessä ajoittui 1990-luvun taitteeseen. Sen jälkeen erot teknologisen tuottavuuden sekä tuloerojen kasvun nopeudessa ovat kasvaneet merkittävästi.

Tuottavuuden eriytyemisellä on ollut suora vaikutus tuloerojen kasvuun eri toimialojen välillä (kuvio 5). Ero keskimääräisessä tuntipalkassa korkeimman ja alimman tuottavuuden ryhmän välillä on kasvanut liki kaksinkertaiseksi viime vuosikymmeninä.

Vuosina 1975–1990 tuottavimman toimialaryhmän työntekijä sai keskimäärin lähes 50 prosenttia korkeam-

TUOTTAVUUSKASVU ERI TOIMIALARYHMISSÄ, 1975–2010

Indeksi, 1975=100

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito.

paa palkkaa kuin matalimmassa toimialaryhmässä työskennellyt. Vuonna 2009 ero oli kasvanut 97 prosenttiin.

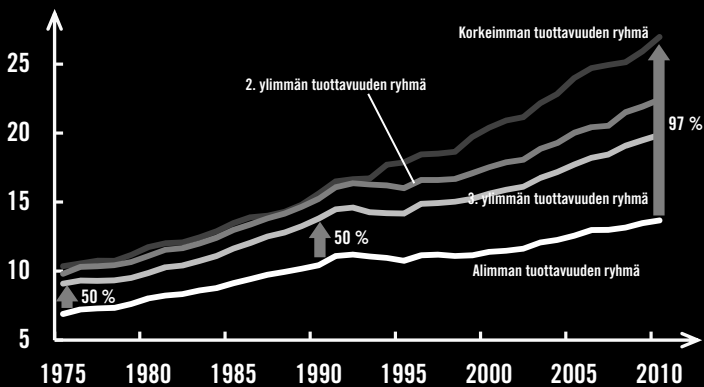
Korkeimman tuottavuuden aloilla taloudellinen tuottavuus ja palkanmaksukyky ovat kasvaneet kaikkein eniten sitten 1990-luvun alun. Kasvu on ollut selvää, vaikka iso osa tuottavuuden kasvusta menee nimenomaan korkeimman tuottavuuden toimialoilla yleensä suoraan asiakkaalle laskevin hintoina tai parantuneina tuotteina.

Palkkojen eriytyminen ei ole tapahtunut vain Suomessa. Muihin kehittyneisiin talouksiin verrattuna erot ääripäiden välillä eivät meillä ole kaikkein suurimmat, mutta erojen kasvu on tapahtunut poikkeuksellisen nopeasti.

Isommat prosentuaaliset erot löytyvät esimerkiksi

KESKITUNTIPALKAN KASVU ERI TOIMIALARYHMISSÄ, 1975–2010

Euroa/työtunti

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito.

Yhdysvalloista ja Britanniasta. Yhdysvalloissa matalimman ja korkeimman tuottavuuden toimialaryhmien keskipalkkojen erot olivat vuonna 1990 noin 82 prosenttia, ja vuonna 2004 jo 137 prosenttia. Britanniassa ero kasvoi 101 prosentista 149 prosenttiin vuoteen 2007 mennessä.

Tuottavuuskasvun eriytyminen vaikuttaa palkkatulojen lisäksi pääomatuloihin. Tuottavuuskasvun taloudellinen hyötyhän jakautuu työntekijöille palkoissa, asiakkaille hinnoissa sekä omistajille pääomatuloina.

Etenkin korkeimman tuottavuuden toimialaryhmässä entistä suurempi osa tuottavuuskasvun hyödystä on mennyt omistajille. Pääomatulojen osuus toimialakohtaisesta kansantulosta on kasvanut sitä nopeammin, mitä korkeamman tuottavuuden ryhmä on kyseessä. Pääomatulojen puolella tuottavuuskasvun eriytymisen vaikutukset ovat siis olleet palkkoja vielä merkittävämmät.

OSA AJA TIENAA YHÄ PAREMMIN

OSA AJA ON HENKILÖ, JOKA TIEDOILLAAN JA TAI-
DOLLAAN NOSTAA TUOTTAVUUTTA. OSA AJIA ON
TYÖMARKKINOILLA RAJATUSTI, MUTTA JOUKKO ON
PALJON PUHUTTUA YHTÄ PROSENTTIA SUUREMPI:
15–20 PROSENTTIA TYÖVÄESTÄ ON KASVATTANUT
TULOJAAN SELVÄSTI MUITA NOPEAMMIN.

Osaamisen korostuminen on muuttanut työn luonnetta kaikilla toimialoilla. Voimakkaasti yksinkertaistaen työt ovat jakautumassa kahteen ääripäähän: tuottavuutta nostaviin töihin ja suorittaviin töihin.

Suorittavissa töissä suoritetaan ennalta määrättyä tehtävää luodun kehyksen sisällä. Tuottavuutta nostavissa töissä mietitään, miten olemassa olevaa teknologiaa, tuotetta, palvelua, strategiaa tai liiketoimintamallia voidaan parantaa tai muuttaa.

Käytämme ilmaisua osaaja kuvaamaan henkilöä, joka tiedoillaan ja taidollaan nostaa tuottavuutta. Osaajia on työmarkkinoilla vain rajatusti. Kaikki korkeasti koulutetut eivät ole osaajia, eikä koulutus tuo aina työntekijälle osaamista kansantaloudellisessa mielessä.

KESKIVERRON AIKA ON OHI

Insinööri, joka pystyy vaikkapa nostamaan paperikoneen tuottavuutta tai laskemaan hissien hintaa, vaikuttaa suoraan yrityksen menestymiseen. Samoin tekee johtaja, joka pystyy kehittämään yrityksen toimintamallia niin, että sama lopputulos saadaan aikaan vähemmällä työllä. Toisaalta jonkun suunnittelijan tuotteista voidaan helposti pyytää kaksinkertaista hintaa kuin toisen suunnitelmista.

Osaajien kirjo on laaja, mutta yhteistä heille on työn suora yhteys tuottavuuden parantamiseen. Insinööri, suunnittelija tai johtaja, jonka johdolla yritys kasvaa ja kukoistaa, on arvokas yritykselle.

Enää ei ole kyse pelkästään siitä, osaako yritys toimialan perusliiketoiminnan, vaan usein sen pitää olla maailman paras. Siihen vaaditaan maailman parasta osaamista. Kes-kiverron aika on ohi.³

Osaajien roolia ja tuottavuutta nostavia työtehtäviä korostavat kilpailun kiristyminen, teknologian kehitys ja liiketoimintamallien monimutkaistuminen. Monella toi-mialalla teknologian kehitys vastaavasti heikentää suorit-tavan työn asemaa ja yksinkertaistaa sen luonnetta. Tek-nologia-alojen tuotannon ulkoistaminen kuvaa hyvin tätä muutosta.

Töiden eriytyminen johtuu Rita Asplundin ja Mika Mali-rannan mukaan siitä, että teknologian ja johtamismallien kehitys on mahdollistanut rutiininomaisten, keskitason tehtävien vähentämisen. Korkeapalkkaiset tehtävät vaa-tivat syvempää osaamista ja ymmärrystä. Matalapalkka-töissä on usein kyse hoivatyön tapaan henkilökontaktis-ta. Myös esimerkiksi rakentajaa on vaikea kokonaan kor-vata koneilla.⁴

KILPA OSAAJISTA KIIHTYY

Osaamisen korostuminen kohtelee toimialoja hyvin eri tavoin. Toimialat eroavat toisistaan tuottavuutta nostavan ja suorittavan työn osuuksien perusteella. Huipputeknolo-gian sektorien yrityksissä osaajat ovat enemmistössä, kun taas matalan tuottavuuden palvelusektoreilla, kuten vähit-äiskaupassa, suorittavan työn osuus on suurempi.

Siksi taloudellisen ja teknisen tuottavuuden parantami-

nen on palvelusektoreilla vaikeampaa. Usein palvelualoilla teknologiasta saatavat tuottavuusparannukset on jo saavutettu, kuten vähittäiskaupassa logistiikkaketjuja tehostamalla.

Teknologian lisääminen todennäköisesti myös kiihdyttää palvelualoilla vain ylimpien tuloluokkien palkkakasvua. Kassatyöntekijän korvaaminen itsepalvelukassalla ei paranna kassatyöntekijän palkkaa tai osaamista, vaan todennäköisemmin uhkaa hänen työpaikkaansa.

Osaamisesta on tullut yhä merkittävämpi tekijä yrityksen menestyksessä

Palvelualoilla tuottavuuskehitys on usein riippuvaisempi liiketoiminnan suunnittelusta kuin suorittavasta työstä. Vaikka luovan työn osuus on toimialalla pienempi, jako luoviin ja suorittaviin töihin on palveluissakin hyvin selvä.

Kilpailu osajista kiihtyy, koska osaamisesta on tullut yhä merkittävämpi tekijä yrityksen menestyksessä. Kansainvälinen liiketoimintaosaaminen korostuu. Teknologia vaatii parempaa osaamista ja liiketoimintamallien kehittyminen parempaa johtamista.

Osaajat vaihtavat työpaikkoja entistä tiheämmin. Samal-

la osajia houkuttavia vaihtoehtoja ilmaantuu lisää, koska kansainväliset työmarkkinat avautuvat entisestään.

Tuottavuus ymmärretään usein virheellisesti vain kustannustehokkuuden kautta. Palveluissa ja tuotteissa voidaan kilpailla siinä, onko tuote vastaava ja halvempi kuin kilpailijan. Vaihtoehtoisesti tuote voi myös olla parempi ja laadukkaampi, jolloin siitä voidaan pyytää myös korkeampaa hintaa. Molempiin vaaditaan osaamista.

OSAAJAT OMASSA LUOKASSAAN

Todellinen tuloeropomme löytyy suorittajien ja osajien väliltä. Se, että työnantajat ovat valmiita maksamaan osajille osaamisesta näkyy suoraan yksityisen sektorin palkkatilastoissa (ks. kuvio seuraavalla sivulla).

Kaikissa neljässä toimialaryhmässä ryhmän sisäiset erot kuukausipalkassa ylimmän kymmenyksen ja alimman kymmenyksen välillä ovat kasvaneet rytinällä. Tuloerot eivät selity pelkästään toimialaryhmien välisellä eriytymisellä.

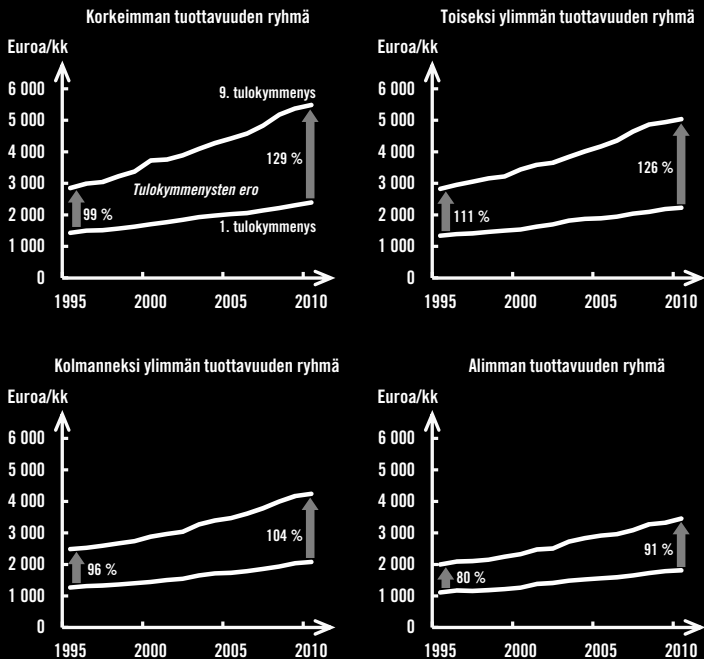
Osaajien palkkatulokärki karkaa sekä toimialaryhmien välillä että niiden sisällä. Lisäksi mitä korkeamman tuottavuuden ryhmä on kyseessä, sitä nopeammin palkkaerot ovat kasvaneet viidentoista viime vuoden aikana.

Vuonna 1995 korkeimman tuottavuuden ryhmässä ylimmän kymmenyksen kuukausipalkka oli 99 prosenttia korkeampi kuin alimman kymmenyksen. Vuonna 2010 ero oli kasvanut jo 129 prosenttiin. Alimmassa ryhmässä ero oli samassa ajassa kasvanut 80 prosentista 91 prosenttiin.

Tuottavuuskasvu ei siis hyödyttänyt yhtä paljon alempien kymmenyksien työntekijöitä kuin palkkahaitarin yläpäättä.

Kun verrataan parhaiten tienneiteita, niin korkeimman tuottavuuden ryhmän ylimmässä kymmenyksessä palkka oli vuonna 1995 noin 40 prosenttia korkeampi kuin matalimman tuottavuuden ryhmässä. Vuonna 2010 ero oli kasvanut 60 prosenttiin.

TOIMIALARYHMIEN SISÄISET PALKKAEROT

Lähde: Tilastokeskus, palkkarakennetilasto 1995=100.

Samanaikaisesti ero alimpien kymmenysten kohdalla oli pysynyt lähes vakiona noin 30 prosentissa. On kuitenkin huomattava, että myös alimpien kymmenysten ostovoima on merkittävästi kasvanut vuodesta 1995 vuoteen 2010.

On todennäköistä, että tuloerot toimialojen välillä ovat kasvaneet vielä enemmän kuin kuukausipalkkatilasto kertoo. Tilasto kattaa vain täyttä kuukausipalkkaa ansaitsevien tulot, eikä huomioi osa-aikatyön määrää saati bonuksia tai muita tulonlisiä.

PROSENTIN SIJAAN VIIDENNES

Teknologian kehitys, kansainvälinen kauppa ja kilpailu osaajista kohtelevat siis toimialoja eri tavoin. Siksi on erittäin todennäköistä, että tuottavuuskasvun eriytyminen ajama tuloerojen kasvu jatkuu myös tulevaisuudessa. Ilmiö ei ole uusi, mutta pitkän, vahvan kasvun aikana eriyttävään kehitykseen ei vain kiinnitetty huomiota.

Muutaman viime vuoden taluskriisi hidasti alkuun tuloerojen kasvua. Kriisi laski etenkin korkean tuottavuuden sektorien taloudellisen tuottavuuden kasvua ja sitä kautta pääomatuloja. Kansantalouden mittareissa tuottavuuden tason muutokset eivät kuitenkaan lyhyellä aikavälillä kuvaa todellisia muutoksia yritysten toiminnan laadussa, etenkin voittojen laskiessa.

Yritykset voivat saavuttaa saman tehokkuuden ja tuottavuuden tason myös pienemmässä taloudessa. Se vaatii sopeuttamista, sanalla sanoen irtisanomisia. Koska talous on nyt kasvanut pitkään hitaasti, sopeutuksia näh-

dään entistä enemmän. Yritykset nostavat tuottavuuttaan kriisiä edeltäneelle tai korkeammalle tasolle vähentämällä henkilökuntaa.

Edelleen jatkuva talouskriisi ei itsessään vaikuta pitkällä aikavälillä teknologian ja liiketoimintamallien kehityksen ajamaan tuottavuuden kasvuun. Siksi sillä ei ole myöskään pitkäaikaista vaikutusta tuloerokehityksen taustalla olevaan talouden rakennemuutokseen.

15–20 prosenttia osaavimmasta työväestä on kasvattanut tulojaa

Talouskriisi ei juurikaan hidastanut tuloerojen kehitystä eri toimialojen välillä, kuten huomaamme eri toimialaryhmien keskituntipalkan kehityksestä. Nyt viitteet tuloerojen kasvusta ovat jälleen voimistuneet. On aika totutella ajatukseen kasvavista tuloeroista.

Tuloerojen kasvussa ei siis ole kyse pelkästään kaikkien huulilla olevan väestön yhden prosentin tulojen kasvusta. Sen sijaan 15–20 prosenttia osaavimmasta työväestä on kasvattanut tulojaan.

Voi olla, että yhden prosentin syyttäminen ahneudesta ja muista paheista lentää lonkalta rivakammin. Kun ilkkunnan kohde on pienempi, suuremman enemmistön on mukavampi liittyä ilonpitoon.

4 VEROTUS JOPA KASVATTA TULOEROJA

NYKYISIN VALTIO VEROTTA TASATAKSEEN
TULOEROJA. TULEVAISUUDEN PALVELUYHTEIS-
KUNNASSA JOKAISEN KAHVIKUPIN TAI RUOKALAU-
TASELLISEN VÄLIIN ISKETTY VERO YLLÄPITÄÄ JA
PAHIMMILLAAN KASVATTA TULOEROJA.

Verotuksen suhde tuloeroihin muuttuu, kun siirrymme teollisesta yhteiskunnasta jälkiteolliseen yhteiskuntaan, ja teollisten työpaikkojen määrä laskee ja palvelualan työpaikkojen nousee.

Nykyisin valtio verottaa tasatakseen tuloeroja. Tulevaisuudessa verottaja joko ylläpitää tai mahdollisesti jopa kasvattaa tuloeroja.

PROGRESSIO VAIN HETKEN KIPULÄÄKE

Palataan Supercelliin ja kampaajaan. Muuttaako korkeampi tuloverotus Supercellin pelien kysynnän kasvua? Heikentääkö se Supercellin kykyä tehdä parempia ja tuottavampia pelejä verrattuna aiempiin mobiilipelifirmoihin?

Korkeammalla verotuksella ei millään tavalla vaikuta tuloerojen kasvun taustalla olevaan eri töiden ja alojen tuottavuuskasvun eriytymiseen. SDP:n läpi ajamalla solidaarisuusverolla ei ollut mitään vaikutusta eriytyneeseen tuottavuuskehitykseen.

Tuloverotuksella vaikutetaan ainoastaan hetkelliseen tulonjakoon, ei pitkän aikavälin kehitykseen. Veropolitiikalla voidaan lähinnä hidastaa eriyttävää palkkakehitystä, mutta rakenteellisen kehityksen suuntaa parempituloisten verojen korottaminen ei muuta. Jos suuri- ja pienituloisen palkkojen kasvunopeudessa on prosenttien ero vuodessa vuosikymmenen ajan, pitäisi pelkästään tuloerojen vakiinnuttamiseksi veroprogressiota kiristää kymmenellä prosenttiyksiköllä.

Entä miten verot vaikuttavat kampaajaan? Kampaajan

tulot riippuvat siitä, kuinka paljon hänen palvelulleen on kysyntää ja mitä ihmiset ovat palveluista valmiita maksamaan.

Kampaajan palveluiden kysyntä heikkenee, jos kiristämme hänen asiakkaidensa verotusta. Jos taas kiristämme kampaajan verotusta, hänen tulonsa laskevat tai hän joutuu nostamaan hiustenleikkuun hintaa, mikä taas laskee hiustenleikkuiden kysyntää.

KORKEA VEROKIILA SUORASTAAN VAATII TULOEROJA

Teollisessa yhteiskunnassa työllistämiskustannukset vaikuttivat työn tarjontaan, sillä työnantajat joutuivat miettimään työntekijän palkan lisäksi myös itse työllistämiseen liittyviä kustannuksia. Verotuloilla, vakuutuksilla ja sosiaalimaksuilla tavoiteltiin oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa ja tuloerojen tasaamista. Näiden maksujen yhteisvaikutusta ostajan ja palvelun tuottajan tulojen erotukseen kutsutaan verokiilaksi.

Palveluyhteiskunnassa verokiila voi tietyissä tilanteissa johtaa suurempiin tuloeroihin. Jos oman työsuoritukseni arvo on 126 euroa tunnilta, menee siitä verokiilaan (työnantajamaksuihin ja veroihin) ensin yli puolet, noin 79 euroa. Nettopalkakseni jää 47 euroa puhtaana käteen.

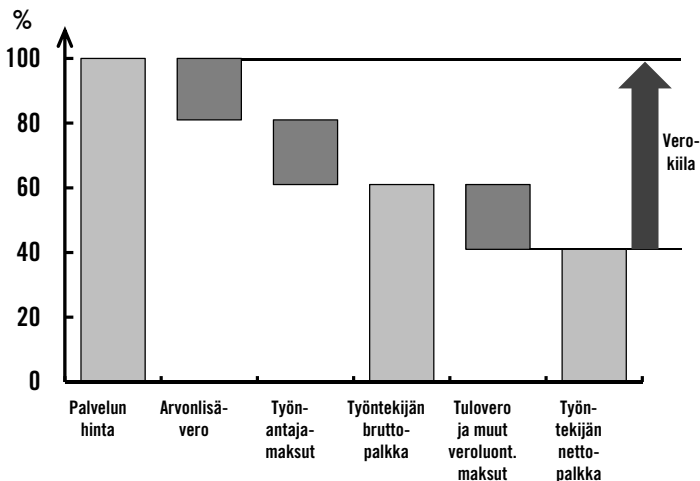
Jos ostan rahoillani vaikka 47 euron hintaisen siivouspalvelun, kohtaavat rahani verokiilan toistamiseen. 47 euron summasta jälleen yli puolet, noin 32 euroa menee siivoojan työnantajamaksuihin ja veroihin. Siivoojan nettopalkaksi jää vaivaiset 15 euroa, arvioidaan EK:n laskelmassa.

VEROKIIILA VAIKUTTAA PALVELUIDEN HINTOIHIN

Verokiilalla tarkoitetaan verojen ja veroluontoisten työnantajamaksujen kokonaismäärää suhteessa työvoimakustannuksiin. Alla oleva kuvio näyttää verokiilan suhteessa pelkällä työllä tuotetun palvelun hintaan.

Verokiilan suuruudella on merkitystä etenkin palveluiden hintoihin. Kun mukaan lasketaan vielä palvelun ostajan kaikki työllistämiskustannukset (työnantajamaksut sekä tuloverot), puhutaan kaksinkertaisesta verokiilasta.

VEROKIILAN VAIKUTUS PALVELUN HINNAN JA TYÖNTEKIJÄN TULOJEN SUHTEEN

Lähde: veronmaksajain keskusliitto.

Koska palvelutyöntekijän työtunteja on rajattu määrä, eikä suurempia tuottavuusparannuksia ole helposti tehtävissä, verokiila ajaa suoraan tuloerojen asiaa. Jos ansiotulon verotus ei poista tuloeroja ajavaa dynamiikkaa, verokiila ajaa sitä. Eikä se vain aja, vaan vaatii tuloeroja.

Verokiilan koolla on kahtalaisia vaikutuksia. Se ensiksi vähentää palvelujen kysyntää, koska se nostaa hintaa, jolla palveluja voidaan tarjota.⁵

Tämän merkitystä ei yleensä hahmoteta, kun puhutaan palvelujen lisäämisestä. Käytännössä palveluiden osuuden kasvu nykyisellä verokiilalla vaatii tuloerojen kasvua. Yksinkertaisesti verorakenteemme vaatii suurempia tuloeroja, jotta palvelut kasvaisivat.

Verokiila rajoittaa paikallisten palveluiden merkityksen kasvua

On harhaluuloista toivoa, että suurin osa työvoimastamme siirtyisi tarjoamaan korkean tuottavuuden palveluita. Kun teollisuusyritykset ovat alkaneet keskittyä palveluihin, se on tarkoittanut palvelutyövoiman lisääystä siellä, missä asiakkaiden laitteet ovat, eikä tämä ole ensisijaisesti Suomessa.

Sen sijaan Suomessa palveluyhteiskunta tarkoittaa paikallisten palveluiden, kuten kaupan, ravintoloiden ja kotiin

ostettavien palveluiden, merkityksen kasvua. Tätä työllisyyden kasvua korkea verokiila rajoittaa.

Toiseksi verokiila voi myös laskea palvelutyöntekijän palkkaa, koska korkeasta verokiilasta johtuva kysynnän lasku vähentää myös työvoiman kysyntää kyseisellä alalla. Ja päinvastoin: jos verokiilaa pienennetään, palveluiden kysyntä kasvaa, ja sitä kautta työvoiman kysyntä ja palkat nousevat.

Voidaan väittää, ettei verokiila vaikuttaisi tuloeroihin, koska korkea verotus luo paineen tuottavuuden nostoon. Tuottavuuden nosto vastaavasti mahdollistaisi korkeammat palkat. Tässä on kuitenkin pari ongelmaa.

Ensiksi tuottavuuden nosto laskisi palvelusektorin työntekijöiden määrää. Silloin tuloerojen kannalta olennainen kysymys olisi, miten ylijäävä työvoima sijoittuu työmarkkinoilla: nykyisessä taloustilanteessa tuskin paremmin.

Toiseksi tuottavuuden nosto on hyvin haastavaa monella peruspalvelualalla. Jos se on edes mahdollista, niin usein se vain heikentää suorittavaa työtä tekevien asemaa.

Palveluyhteiskunnassa jokaisen kahvikupin tai ruokalautasellisen väliin isketty vero ylläpitää ja pahimmillaan kasvattaa tuloeroja. Se ei vain merkitse, ettei tehtaalle oteta enempää väkeä. Se rajoittaa palveluiden kohdalla rahan kiertoa parempituloisilta huonompiaisille ja huonontaa köyhempien asemaa.

MATALAPALKKATÖIDEN LISÄÄMINEN EI LASKE PALKKOJA

2000-luvun alkupuolella käyttöön otettu kotitalousvä-

hennys kuvaa hyvin, miten verokiilan alentaminen kaventaa tuloeroja palveluyhteiskunnassa. Kotitalousvähennystä vastustettiin pelolla ”piikayhteiskunnan” syntymisestä. Vastustajat olivat väärässä: mitä suurempi verokiila, sitä suurempi on oltava herran ja piian välinen tuloero.

Siivoojien palkkakehitys on osuva esimerkki. Kun kotitalousvähennys otettiin käyttöön, siivoojien palkat lähtivät selvään nousuun. Siivoojien palkkakehitys oli nopeampaa kuin aiemmin ja merkittävästi nopeampaa verrattuna muihin matalan tuottavuuden sektoreihin.

Verokiilan pienentäminen voi nostaa palveluiden palkkatasoa laajemminkin. Kun kalliimpien palveluiden suhteellinen kysyntä nousee, muuttuu ostettujen palvelujen taloudellisen tuottavuuden jakauma. Samalla kyseisten palveluiden palkkataso nousee todennäköisesti korkeammaksi kuin palveluissa keskimäärin.

Näin myös matalamman tuottavuuden palvelut olisivat entistä kannattavampia. Vaikka kaikkien työntekijöiden palkat eivät nousisi, ainakin palvelualan työllisyys kasvaisi.

Verokiilan kaventamisella olisi eriäviin palkkoihin kertavaikutus samaan tapaan kuin tuloverojen progressiolla. Kun verokiilan alentaminen johtaisi samalla työllisyyden paranemiseen, sen kokonaisvaikutus olisi kuitenkin kestävempi. Verokiilaa muokkaamalla ei siis poisteta tuloeroja, mutta sen kaventamisella valtiovalta vaikuttaisi siihen, ovatko tuloerot työssäkäyvien välisiä vai työssäkäyvän ja työttömän välisiä.

Hyvinvointiyhteiskuntamme keskeisiä menestystekijöitä ovat olleet päätökset, jotka ovat vapauttaneet lisää työn-

tekijöitä markkinoille. Päiväkodit varmistivat, että molemmat vanhemmat pääsivät päivätöihin. Madaltamalla henkilökohtaisten palveluiden verokiilaa voimme nyt tuoda monia muita mukaan työelämän talkoisiin.

Ajatus palvelutyöpaikkojen rajusta lisäämisestä ei toki ole uusi. Viimeksi Juhana Vartiainen ja Osmo Soininvaara kiinnittivät siihen huomiota Valtioneuvoston kanslialle tekemässä raportissaan ”Lisää matalapalkkatyötä”⁶

Vartiainen ja Soininvaara lisäisivät tarjolla olevia matalapalkkatöitä laskemalla palkkauskustannuksia ja muokkaamalla kannustimia niin, että halukkaita työntekijöitä ilmaantuisi entistä enemmän. Heidän ehdotuksistaan matalapalkkatuki ja pienten palkkojen tuki pienentäisivät suoraan verokiilan vaikutusta.

Saksassa paremmin palkattujen töiden osuus on kasvanut

Vartiaisen ja Soininvaaran ehdottamat toimet voisivat itse asiassa parantaa yleistä palkkakehitystä. Esimerkiksi Saksassa 2000-luvun alun uudistukset matalapalkkatöiden lisäämiseksi eivät laskeneet keskituloja.⁷

Saksa keskittyi tukemaan työllistymistä matalapalkkatöihin. Tämä kyllä nosti työllisyyttä matalapalkkatöissä, mutta se ei ollut pois muilta. Pikemminkin päinvastoin,

sillä samanaikaisesti paremmin palkattujen töiden osuus on kasvanut pari prosenttiyksikköä.

Kuinka moni meistä onkaan kuullut kaupunkitarinointa hyvin tienaavista raksajätkistä, jotka tekevät työnsä pimeänä, kunhan asiakkaana on yksityistalous? Kyseessä on ehkäpä ilmeisin esimerkki verokiilan kiertämisestä. Se myös kuvaa mainiosti kiilan vaikutusta tuloeroihin palveluyhteiskunnassa.

JULKISEN SEKTORIN PAISUTTAMINEN LISÄÄ TULOEROJA

Myös julkisen sektorin koolla ja mallilla on sekä teoreettista että käytännön merkitystä tuloerojen kehityksessä.

Jos julkisen sektorin osuus koko taloudessa kasvaa ja vastaavasti yksityisen sektorin laskee, laskee verotulojen suuruus suhteessa julkisella sektorilla työskentelevien määrään. Nyt julkisen sektorin osuus bruttokansantuotteesta on 57 prosenttia.

Pohjimmiltaan verotulojen määrä on riippuvainen yksityisen sektorin hyvinvoinnista.

Julkisen sektorin kasvu johtaa väistämättä pitkällä aikavälillä tuloerojen kasvuun julkisen sektorin ja yksityisen sektorin välillä. Se myös johtaa julkisten tulojen laskuun suhteessa yksityisen sektorin palkkoihin.

Emme voi myöskään laajentaa julkisen sektorin kokoa vaikuttamatta samalla julkisen ja yksityisen sektorin väliin tuloeroihin. Julkisen sektorin palkkataso riippuu verotulojen suhteesta julkisen sektorin työntekijöiden ja tulonsiirroista riippuvaisten määriin.

Ääripään pohtiminen selventää hyvin dynamiikkaa. Kaikki julkisen sektorin menot voisi kattaa yksi yksityisen sektorin työntekijä, mutta Suomen kokoisessa taloudesta hänen pitäisi tienata kymmeniä ellei sata miljardia euroa. Aina kun kasvatamme julkisen sektorin työntekijöiden määrää ja tulonsiirroista riippuvaista väestöä, otamme askeleen kohti ääripistettä, ja tuloerot yksityisen ja julkisen sektorin välillä kasvavat pitkällä aikavälillä.

Dynamiikka voi tuntua yllättävältä, mutta taloushistoriamme löytyy ilmiöstä esimerkki. 1990-luvun jälkipuoliskolla valtion budjetti tasapainotettiin jäädyttämällä julkisen sektorin palkkojen ja tulonsiirtojen kasvu. Samalla yksityisen sektorin palkat nousivat nopeasti. Julkisten palveluiden leikkaukset avittivat tätä kehitystä.

MAHDOLLISUUKSIEN TASA-ARVO VAHVISTAA TULOEROJEN KASVUA

YHTEISKUNTAMME SIIJOITUKSET TASA-ARVOISEEN KOULUTUKSEEN OVAT KASVATTANEET ERITYISESTI PARHAIDEN OSAAJIEN KOULUTUKSESTAAN SAAMIA TALOUDELLISIA HYÖTYJÄ. TOIMIVA MAHDOLLISUUKSIEN TASA-ARVO VAIN VARMISTAA SEN, ETTÄ OSAAVIMMAT PÄÄSEVÄT TULONJAON YLÄPÄÄHÄN.

Jos hankin koulutuksen, se parantaa työllistymismahdollisuuksiani. Mutta jos kaikki hankkivat koulutuksen, suhteellinen asemani työnhaussa ei muutu.

Kaikki eivät voi olla johtajia, vaikka kaikki haluaisimme kouluttautua sellaiseksi. Kaikki eivät elätä itseään taiteilijoina, vaikka kävisimme kuinka monta taidekouluu. Koulutus itsessään ei luo tarvetta tietyille työille.

Talouden rakenne määrittää tarjolla olevien työtehtävien jakauman. Osa tehtävistä on rutiininomaista suorittavaa työtä, osa edellyttää erityisosaamista, pieni osa huippuasiantuntemusta.

Koulutustason nostaminen ei itsessään muuta työtehtävien jakaumaa, ellei korkeimman koulutuksen taso muuta myös talouden rakennetta ja johda korkean osaamisen toimialojen osuuden kasvuun taloudessa.

Kun panostimme koulutukseen, talous muuttui osaamista suosivaksi

Usein jo pelkän kouluttautumisen uskotaan johtavan automaattisesti työllistymiseen ja hyviin ansioihin. On toki totta, että suurempi panostus koulutukseen edistää koko yhteiskunnan ja talouden kehitystä. Mutta yhteis-

kunnan tasolla olemme jo saavuttaneet suurimman osan tuosta hyödyistä, ja riskinä on ylikoulutus.

Koulutususkossa ehkä mielenkiintoisinta on se, että juuri kasvaneet panostukset koulutukseen ovat osaltaan tuloerojen kasvun taustalla. Professori Daron Acemoglu mukaan juuri se, että panostimme 1970-luvulta eteenpäin yhä enemmän koulutukseen, muutti talouskasvun osaamista suosivaksi.

Koska osaamista oli lisää tarjolla, tuli myös uusien osaamista korostavien teknologioiden ja liiketoimintamallien kehittämisestä yhä kannattavampaa. Tämä taas loi vain lisää tarvetta osaamiselle.

Vaikka uskoimme, että koulutus avaa kaikille portit vaurastumiseen, se mursikin tulvapatot tuloerojen kasvun tieltä. Yhteiskuntamme sijoitukset tasa-arvoiseen koulutukseen ovat kasvattaneet erityisesti parhaiden osaajien koulutuksestaan saamia taloudellisia hyötyjä.⁸

MERITOKRATIASSA PARAS VOITTA

Koulutus, osaaminen ja taitojen kehittäminen on jo pitkään nähty hyveinä: käy koulusi loppuun, mutta opi elinikäisesti. Nyt hyveestä tulevia seurauksia tulkitaan osoituksena yksilön ahneudesta tai muusta pahuudesta. Voisiko olla ristiriitaisempaa viestiä?

Eriytyvä palkkakehitys iskee hyvinvointiaatteen ja siihen liittyvän tasa-arvoajattelun ytimeen. Yhtäläiset mahdollisuudet kouluttautua ja etsiä parempaa asemaa yhteiskunnassa ovat muodostaneet hyvinvointiyhteiskunnan perus-

tan, josta kaikki poliittiset liikkeet ovat voineet olla yhtä mieltä.

Ajattelemme myös mielellämme, että kaikki lähtevät tavoittelemaan menestystä samalta viivalta. Todellisuudessa näin ei ole.

Yksilöiden perhetaustat tai synnynnäiset tekijät eivät ole yhteneväisiä. Haluamme silti uskoa, että valtion on mahdollista tasoittaa erot yksilöiden lähtökohdissa ja siten toteuttaa mahdollisuuksien tasa-arvo. Sen jälkeen kisa saakin alkaa, ja tulot jaetaan saavutusten mukaan, meritokraattisesti.

Mahdollisuuksiin jää aina eroja

On hyvä muistaa, että meritokratia ei välttämättä ole ta mahdollisuuksien, saati lähtökohtien tasa-arvoa. Jos tuloerot vastaavat meriittejä, niin meritokratiassa se on oikein, vaikka meriitit olisivatkin seurausta erilaisista lähtökohdista.

Mahdollisuuksien tasa-arvo laajentaa meritokratian kattamaan pyrkimyksen lähtökohtien tasoittamisesta. Tässä yhdistelmässä pienikin ero lähtökohdissa tosin tarkoittaa, ettei lopputulos ole välttämättä mahdollisuuksien tasa-arvoon uskovan toivoma tulonjako.

Tasa-arvoideologiamme pohjana on yhteiskunta, jossa vallitsisi täydellinen mahdollisuuksien tasa-arvo. Todelli-

suudessa mahdollisuuksiin jää aina eroja.

Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö kannattaisi pyrkiä kohti mahdollisuuksien tasa-arvoa. Nykyvällä ja -toimilla olemme kuitenkin pikemmin loitonemassa siitä. Mahdollisuuksien tasa-arvoon, koulutukseen ja voimakkaaseen verotukseen perustuva yhteiskuntamalli oikeastaan vain vahvistaa tuloerojen kasvun taustalla olevaa kehitystä.

Yhtälön ratkaiseminen on hankalaa, joten poliittisten puolueiden haluttomuus ryhtyä toimeen ei yllätä. Tilanne on paradoksaalinen, sillä tarvitsemme talouskasvua nykyisen kriisin hoitoon, mutta useimmat kasvua edistävät toimet nostavat tuloeroja. Samalla kuitenkin laulamme kurossa, etteivät tuloerot saisi nousta.

Talouspolitiikkamme tähtää talouskasvuun korkean tuottavuuden sektoreiden kasvun kautta, mikä hyödyttää osaajia ja kasvattaa tuloeroja. Toisaalla kireä verotuksemme vaikuttaa suoraan tuloeroihin palvelusektorilla leikkaamalla palveluiden kysyntää ja niiden työllisyyttä sekä väärillä jäljelle jäävän palveluiden kysynnän rakennetta kohti korkeamman lisäarvon palveluita. Tämäkin hyödyttää osaajia ja kasvattaa tuloeroja.

Niinpä älyllinen keskustelu talouden oikeudenmukaisuudesta hukkuu usein tunteellisten purkausten alle.

KAIKKI OSAAMINEN EI OLE TASA-ARVOISTA

Koulutus- ja uravalinnat heijastuvat suoraan tulonsaanti-mahdollisuuksiin tulevaisuudessa. Kaikki osaaminen ei ole

tasa-arvoista, vaikka usein niin halutaan uskoa.

Korkeakoulutus ei johda suoraan korkeampiin tuloihin, vaan osaamisen on vastattava yhteiskunnan ja talouden tarpeita. Työnantajien on oltava valmiita maksamaan kyseisestä osaamisesta.

Siksi erityisesti korkeakoulutettuiden asemat tulonjaossa voivat heijastella myös heidän arvojaan.

Joidenkin uravalintaan vaikuttaa ratkaisevasti haave vaurastumisesta. Toiset voivat olla taas tehneet valintansa ideologisen perustein. Analyyttinen keskustelu tulonjasta korkeakoulutettujen välillä on vaikeaa, sillä se menee suoraan ”nahan alle” – se osuu omaan identiteettiin.

Oman identiteetin puolustaminen estää meitä herkästi katsomasta pintaa syvemmälle. Mitäs valitsit matalapalkkaisen alasi? Miksi juokset vain rahan perässä?

Tuloerojen taustalla olevan kehityksen vaikutukset eivät rajoitu ainoastaan tuloerojen kasvuun, vaan ne muokkaavat yhteiskunnan rakenteita myös syvemmältä. Kysymys ei ole enää siitä, mikä olisi oikea tuloverotuksen progressio, vaan mistä yhteiskunnan peruseriaatteista olemme samaa mieltä.

Mahdollisuuksien tasa-arvo on yhteiskuntajärjestyksemme keskeinen osa. Siitä on pidettävä kiinni. Meritokratian ei pitäisi kuitenkaan antaa yksin määrätä yhteiskunnan asenneilmapiiriä. Emme voi määrittää ihmisen arvoa osaamisen ja koulutuksen perusteella, kuten nyt on vaarassa käydä.

Miksi verovaroista pitäisi ylipäätään kustantaa korkeakoulutus, joka johtaa yksilön korkeampiin tuloihin? Onko

tämä oikeudenmukaista?

Eikö olisi oikeudenmukaisempaa rahoittaa korkeakoulutus osaksi mallilla, jossa valmistuneet maksavat tietyn tulotason ylimenevästä osasta jälkikäteistä korkeakouluvero? Tällöin yksilön koulutuksestaan saamaa hyötyä verotettaisiin koulutuksen rahoittamiseksi.

Toisena vaihtoehtona voisi olla mittavampien opintolainojen anteeksianto tietyin perustein. Tässä mallissa tukea voitaisiin suunnata alakohtaisesti esimerkiksi opettajille. Lisäksi olisi huolehdittava, ettei koulutettu pääsisi missään mallissa opintojen jälkeen maksuja pakoon siirtymällä ulkomaille töihin.

Toimeentulotuen varassa eläjiä nimitellään herkästi sosiaalipummeiksi ja heidän varallisuuttaan perataan tarveharkinnassa. Eikö olisi oikein, että kysyisimme ainakin yhtä tiukasti myös vakavaraisimpien etujen perään?

TULOT HEIJASTUVAT ASEENTEISIIN

Osaajille nykyinen kehitys tarjoaa entistä enemmän mahdollisuuksia. Muille se tarjoaa kasvavaa epävarmuutta tulevaisuudesta.

Muutoksessa ei kuitenkaan ole sinänsä mitään uutta. Yksilön taloudellisen turvallisuuden perusta muuttuu jatkuvasti, kun talouden rakenteet muuttuvat.

Esiteollisessa yhteiskunnassa yksilön taloudellinen turva perustui maanomistukseen. Maanomistaja pystyi työllään saamaan toimeentulon perheelleen ja läheisilleen. Siksi maata omistamattomien työläisten tavoitteena oli kerätä

varallisuutta hankkiakseen maata.⁹ Yksi valtion keskeisistä tehtävistä oli turvata maanomistus ja sato.

Teollistuminen teki työn turvaamisesta maanomistusta tärkeämmän. Teollisuuden työntekijät olivat riippuvaisia työnantajayritysten menestyksestä. Jos yritys tai kokonainen teollisuudenala ajautui ongelmiin, horjui myös työntekijöiden toimeentulo.

Teollistumisen aikaan syntyi sosialistinen ideologia, jonka yhtenä keskeisenä tavoitteena voi pitää työntekijän taloudellisen turvallisuuden edistämistä suhteessa pääomaan. Yksilöiden välistä tasa-arvoa se ajoi positiivilla oikeuksilla, kuten tarjoamalla ilmaisen koulutuksen kaikille.¹⁰

Jälkiteollisessa yhteiskunnassa osaajat voivat luottaa siihen, että heille löytyy aina töitä. Jos osaajien toimiala joutuu vaikeuksiin, osaajat uskovat kykyihinsä oppia uuden alan vaatimukset. Osaajien taloudellinen turvallisuus pohjautuu osaamiseen ja luottamukseen siitä, että osaaminen kantaa.

Käsitykset valtion tehtävästä ja roolista eriytyvät

Osaajille työmarkkinat ovat työntekijän markkinat. Parhaassa tapauksessa työnantajat kilpailevat osaajien palveluista, ja he voivat sopia työehtonsa mieleisikseen.

Tulohaitarin toisessa ääripäässä ovat yksilöt, joille toimeentulotuki on ainoa turva. Usein he ovat menettäneet luottamuksensa sekä yhteiskuntaan että itseensä. On hämmästyttävää, jos törmäämme pummiin, joka uskoo olevansa oman onnensa seppä, kuten kirjailija Riku Korhonen hiljan kuvaili sattumatapaamistaan.¹¹

Samalla kun käsitykset oman taloudellisen turvallisuuden lähteistä erkanevat, eriytyvät myös käsitykset valtion tehtävästä ja roolista. Yhteiskuntamalliin pesiytyy syvempi ristiriita.

Yksille valtion tehtävä on taata mahdollisuus toteuttaa itseään vapaasti. Toisille – valitettavan monille – siitä on muodostunut ainut tulonlähde työelämän edellyttämien taitojen puuttuessa. Poliittisen taloustieteilijän Daron Acemoglun mukaan tuloerojen taustalla oleva kehitys vaikuttaa myös osaajien asenteisiin ammattiliittoja kohtaan¹². Ammattiliitot yrittävät rajoittaa palkkahaitarin levenemistä, vaikka osaamisesta tulevat taloudelliset hyödyt kasvavat.

Osaajat voivat luottaa siihen, että he pystyvät itse neuvottelemaan toivomansa palkan suoraan yrityksen kanssa. Mihin osaaja tarvitsisi ammattiliittoa, jos se vain rajoittaa hänen tulokehitystään?

Tulotaso peilautuu asenteisiin yksilön vastuusta, ja erot asenteissa vain kasvavat, kun tuloerot voimistuvat.

Suurin osa parhaiten tienaaavista saa palkkansa osaamisestaan ja ansioistaan. Heille yksilön vastuu ja valinnat ovat edistäneet nousua tuloluokissa. Näin osaajien näkemys yksilön oman vastuun ensisijaisuudesta ja valtion tehtävästä enintäänkin mahdollistajana vahvistuu.

Toisaalta pienituloisten ja tulonsiirroista riippuvaisen käsitys on luonnollisesti toinen. Heillä on kaikki syyt korostaa valtion vastuuta matalatuloisten ansioista.

ARMOTTOMUUS KERTOO KOVENTUNEISTA ARVOISTA

Pienituloisen huoli toimeentulosta ei ole perusteeton. Aina vain suurempi osa työttömistä ei löydä töitä, koska heidän taitonsa eivät vastaa työnantajien tarpeita. Ne eivät yksinkertaisesti ole riittävät tai oikeanlaiset.

Tilanne on huolestuttava, sillä meillä on paljon avonaisia työpaikkoja, joille ei löydy ottajia. Erityisesti keskitason töiden väheneminen on johtanut tähän outoon ongelmaan. Monien taidot eivät riitä korkeamman osaamisen töihin, mutta he eivät ole valmiita alentamaan omia odotuksiaan työnsä luonteesta.

Koulutuksen yleistyminen on ollut talouden muutoksen taustalla. Toimiva mahdollisuuksien tasa-arvo vain varmistaa sen, että osaavimmat pääsevät tulonjaon yläpäähän.

Mahdollisuuksien tasa-arvo kiihdyttää tuloerojen kasvua. Lisäksi töiden voimistuva jakautuminen luoviin ja suorittaviin töihin lisää epävarmuutta, mikä peilautuu myös asenteisiimme. Meritokraattinen ideologia johtaa siihen, että koulutetut osaajat kokevat ansainneensa tulonsa meriittiensä mukaisesti.

Suuri- ja pienituloiset eivät siis jaa samaa käsitystä tulonjaon oikeudenmukaisuudesta. Vaikka yhtäläistä käsitystä ei aiemminkaan ole ollut, osaamiseen pohjautuva tuloero-

jen kasvu vain kärjistää asenne-eroja.

Mahdollisuuksien tasa-arvo on muotopuoli tasa-arvo-ideologia, koska osaamista ja lahjoja ei voi verottaa saati jakaa uudelleen. Silti on yhä yleisempää ajatella, että meille kaikille on annettu samat mahdollisuudet parempiin tuloihin ja jotkut vain eivät ole käyttäneet näitä mahdollisuuksia.

Ennen puhuttiin epäonnesta tai jopa onnettomuuksista yhteiskunnallisten erojen taustalla, nykyään heikommin pärjänneitä nimitellään luuseriksi, siis häviäjäksi.

Hyvinvointiyhteiskunta syntyi pääomavaltaiseen yhteiskuntaan, jossa keskiluokan koko samalla laajeni. Nyt osajien ja työläisten ääripäät polarisoituvat työvoimassa, ja alempi keskiluokka on alkanut hiljalleen kutistua.

Kun koulutuksesta ja osaamisesta tulevat hyödyt kasvavat nopeasti, mahdollisuuksien tasa-arvon koossa pitävä perusta horjuu. Sen odotetaan turvaavan tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumisen, mutta se ei kykene siihen yksin.

Mahdollisuuksien tasa-arvon rinnalle tarvitaan jatkosakin ajattelua ja toimintaa, joka vahvistaa yhteisöllisyyttä ja turvaa sen, että ketään ei jätetä pulaan. Erityinen vastuu tästä kuuluu osajille.

PÄÄTTÄJILLÄ VÄÄRÄT LÄÄKKEET

KOSKA TULOEROJEN KASVUN SYY ON TALOUDEN RAKENTEEN MUUTOKSISSA, EI KEHITYKSEEN VOIDA VAIKUTTAA KOULUTUSPANOSTUKSILLA, VERONKIRISTYKSILLÄ TAI SYLLISTÄMÄLLÄ OSAAJIA. KAPITALISTISEN TULOJAON PERINTEISET NYRKKISÄÄNNÖT EIVÄT ENÄÄ PÄDE. OSAAMISEN MERKITYS YRITYSTEN MENESTYKSESSÄ ON KASVANUT PÄÄOMAN KUSTANNUKSELLA.

Tarvitsemme kasvavien tuloerojen ongelmiin kestävämpiä ratkaisuja kuin mitä nykyinen poliittinen teatteri tarjoaa. Koska tuloerojen kasvun syy on talouden rakenteen muutoksissa, ei kehitykseen voida vaikuttaa panostamalla koulutukseen, kiristämällä verotusta tai syyllistämällä osaajia.

Helppoa ratkaisua kasvaviin tuloeroihin ei ole. Toimimattoman ratkaisun tarjoaminen vain voimistaa yhteiskunnallista vastakkainasettelua ilman, että se johtaisi mihinkään muutoksiin.

Ratkaisut yhteiskunnallisiin ongelmiin sisältävät aina arvovalintoja ja ovat siksi ideologian ohjaamia. Toimivien ideologisten vastausten esittäminen on mahdotonta ilman syvällistä ymmärrystä yhteiskunnan sosioekonomisista muutoksista. Kotoisesta ideologisesta keskustelustamme pyrkimys todellisten muutosten ymmärtämiseen puuttuu aivan liian usein. Ideologinen keskustelukin jää lähinnä pinnalliseksi dogmien toisteluksi.

Alhaiset tuloerot eivät ole yhteiskunnan eheyden ehto

Jo se, pitääkö tuloeroja ylipäättään ongelmana, on ideologinen kysymys. Tuloeroilla on syynsä – osa niistä hyviäkin – mutta niiden varsinainen ongelma liittyy yhteiskunnan eheyteen.

Jo Aristoteles näki yhteiskunnan polarisoitumisen vaarallisena. Hänen mielestään parhaat, kehittyneimmät ja tasapainoisimmat yhteiskunnat muodostivat yhteisöt, joissa keskiluokalla oli suurin paino poliittisissa päätöksissä ja hallinnossa. Suurimmassa sisäisessä vaarassa taas olivat hänen mukaansa yhteiskunnat, joissa joko ala- tai yläluokka pääsi dominoimaan.¹³ Senkaltainen yhteiskuntarakente oli omiaan johtamaan vastakkainasetteluun ja heikentämään yhteiskuntarauhaa.

Alhaisemmat tuloerot helpottavat yhteiskunnallisen eheyden säilyttämistä, mutta ne eivät ole sen tae. Muutkin tekijät vaikuttavat yhteiskunnalliseen eheyteen. Esimerkiksi yhteisöllisyydellä ja poliittisella kulttuurilla on merkityksensä.

Talouskasvun edistäminen koulutuksella ja tutkimuksella on monessa mielessä kannatettavaa, mutta samalla se vain vahvistaa jo kuvattua kehitystä. Esimerkiksi Rovion kaltaiset yritykset työllistävät erittäin korkean osaamisen insinöörejä ja suunnittelijoita, mikä ei ainakaan suoraan ratkaise muiden alojen jämähtänyttä tulokehitystä.

On helppo tuudittautua ajatukseen, että oikeudenmukaisuutta parantavat toimet vähentäisivät myös tuloeroja. Koulutus on hyvä esimerkki vääristä olettamuksista. Koulutus parantaa kyllä oikeudenmukaisuutta yksilöiden kohdalla, mutta ei todellisuudessa pysäytä pitkän aikavälin eriyttävää kehitystä, vaan pikemmin kiihdyttää sitä. Sama pätee progressiiviseen verotukseen.

Yritykset hillitä osajien palkkakehitystä työmarkkinapolitiikalla johtaisivat vain tuottavuuskasvun yrityksille

tuomien hyötyjen valumiseen yritysten omistajille, mikä sekin vain pahentaisi tuloerokehitystä.

Kaikki edellä mainitut keinot ovat itse asiassa jo käytössä olleita politiikan välineitä, jotka osaltaan ovat johtaneet tuloerojen kasvuun. Ne ovat olleet tehottomia varsinaisen muutoksen edessä. Tähän mennessä tarjotut uudet ratkaisut eivät ole olleet sen parempia.

VASEMMISTO ON PIHALLA

Miksi vasemmisto ei ole tuominnut osaajien ylivaltaa? Siksi, että se käy hävittyä sotaa termein, jotka eivät vastaa nykyaikaa.

Ideologian sosioekonomisen analyysin on elettävä hetkessä – tai jopa tulevassa. Juuri nyt työn, ansion ja osaamisen käsitteistö laahaa perässä.

Toisaalta uuden käsitteistön luominen ei ole helppoa. Esimerkiksi prekariaatin esiinmarssi päättyi suuren yleisön tuomioon, vaikka epävarmoissa ja tilapäisissä työsuhteissa työskentelevien joukko kasvaa. Näin kävi ehkä siksi, että harva halusi samaistua työtä avoimesti vieroksuvaan liikkeeseen.

Vasemmistopuolueiden nykytila on historiallisen heikko. Niillä on vain vähän yli neljännes paikoista eduskunnassa. 1900-luvulla vasemmistopuolueilla oli ajoittain jopa enemmistö.

Toimittaja Unto Hämäläinen päästikin hiljattain huolestuneen välihuudon: ”Suomi on pysynyt hyvin tasapainossa silloin, kun voimalla on ollut vastavoima. Jos vasemmis-

to jää pysyvästi näin heikoksi, siitä ei enää ole porvariston vastavoimaksi.”¹⁴

Valtiotieteilijä Francis Fukuyama on väittänyt, ettei vasemmisto ole sisäistänyt talouden rakennemuutosta.¹⁵ Samoilla linjoilla oli veljelleen Edille Britannian työväenpuolueen puheenjohtajavaaleissa hävinnyt David Miliband: valmista ideologiaa ei löydy kaupan hyllyltä.¹⁶ Milibandien luulisi tuntevan vasemmiston teorioiden koko sortimentin, sillä heidän isänsä Ralph oli sukupolvensa merkittävimpiä marxilaisia teoreetikkoja.

Koska yksilön oikeutta omaan osaamiseensa on vaikea kiistää, vasemmisto ei ole pystynyt määrittämään aitoa vaihtoehtoa nykykehitykselle. Mahdollisten vaihtoehtojen pitäisi suhtautua työhön ja yrittäjyyteen kunnioittavasti mutta prekaarit olosuhteet huomioiden.

Suurin huolenaihe – vaikkakin onneksi kaukainen sellainen – on, että jos yhteiskunnalliset vastavoimat eivät löydä yhteistä kieltä ja käsitteistöä, ne etsivät muita kuin parlamentaarisia vaikutuskanavia. On myös ei-vasemmistolaisten etu, että vasemmisto ymmärtää ongelmien todellisen luonteen ja etsii käyviä ratkaisuja.

Tässä on onnistuttu aiemminkin. Moderni hyvinvointivaltio sovitti lopullisesti yhteen demokratian ja markkinatalouden, kuten historioitsija Jerry Muller hiljattain muistutti.¹⁷

Meillä merkityksellinen muutos tapahtui vuoden 2006 presidentinvaalien jälkeen. Tuolloin kokoomus, entinen vanhasuomalainen puolue, onnistui omimaan työväestön retoriikan itselleen.

Muutos kertoo sekä lisääntyneestä vauraudesta että työn luonteen muutoksesta. Vanhat hyökkäykset ”kapitalisteja” vastaan, kuten paljon kohua herättänyt SAK:n mainos ”sikaporvareista”, eivät enää onnistuneet, vaan pikemminkin herättivät närkästystä. Ne eivät enää osuneet vain pääomaan vaan moneen meritokraattiin, joita löytyi kosolti myös omien joukosta.

Meidän ei pitäisi enää kiinnittää huomiota pääoman, vaan osaamisen jakavaan voimaan

Talouden rakennemuutos ja osaamisen nousu ovat muuttaneet ideologisen keskustelun taloudellista ja sosiaalista pohjaa. Nyt meidän ei pitäisi enää kiinnittää huomiota pääoman, vaan osaamisen jakavaan voimaan.

Ideologinen keskustelu tulonjaosta on keskittynyt erityisesti verotuksen kehitykseen, vaikka se ei ole muutosten ytimessä. Näin on ehkä siksi, että kaikki käsittävät, miten paljon helpompi on jakaa uusiksi tuloja kuin osaamista, vaikka se ratkaisisikaan itse ongelmaa.

Osaamisen taso riippuu pitkälti ihmisen kyvystä oppia ja kehittää taitojaan joko opiskelemalla tai tekemällä töitä. Yleisen koulutustason nostaminen ei siis koskaan tule

muuttamaan sitä, että sekä ihmisten osaamisessa että heidän kyvyissään oppia on ja tulee olemaan suuria eroja. Vaikka näitä eroja ei voidakaan tasoittaa, ei sen silti pidä tarkoittaa, että jätämme jotkut ihmiset oman onnensa nojaan.

Normatiivinen väittämä ”olemme kaikki samanarvoisia” ei edellytä, että ”kykenemme kaikki samaan”, vaikka näitä väittämiä käytetäänkin usein sekaisin. Todellisuudessa meitä kaikkia pitää arvostaa ja kannustaa juuri siksi, että meillä on erilaiset kyvyt.

PARHAAT IDEOLOGIAT POHJAUTUVAT FAKTOIHIN

Tällä haavaa keskustelu tuloeroista on aatteellisesti värittyntä ja todellisuudesta vieraantunutta. Ongelma ei ole siinä, et-teikö ideologioilla olisi merkitystä. Niillä totisesti on, mutta ilman todellisuuspohjaa ideologiat ovat tyhjää populismia.

Kiistely tuloeroista on oiva esimerkki keskustelusta, jossa ideologiset argumentit ovat jääneet auttamatta jälkeen talouden rakennemuutoksista, siis tuloerojen kasvun selityksestä. Ideologioilla voi muokata todellisuutta, mutta realiteetit luovat kehyksen valinnoille. Samalla muutokset tosiasioissa myös johdattavat ideologista keskustelua.

Talouden rakennemuutos on ennenkin johtanut poliittisiin muutoksiin. Teollinen vallankumous ja sen myötä lisääntynyt kansainvälinen kauppa vaikuttivat merkittävästi liberaalin ideologian merkityksen kasvuun.

Kaupan puolesta puhuivat Anders Chydeniuksen, Adam

Smithin ja David Ricardon kaltaiset ajattelijat. Samalla kun talouden rakenteet muokkaantuivat porvaristoa suosivaksi, heidän näkökantansa saivat entistä enemmän tilaa. Erityisesti kasaantunut pääoma ja siihen liittynyt kasvanut poliittinen vaikutusvalta antoivat heidän maailmankuvaan pontta.

Liberalismi tarjosi oivan maailmankuvan kasvavalle teolliselle omistajaluokalle, joka hyötyi vapautuvasta kaupasta. He olivat sijoituksillaan – ja jotkut keksinnöillään – ansainneet tulonsa. Heistä muodostui vastavoima vanhalle maata omistaneelle luokalle, erityisesti aatelisille ja kirkolle. Pääoma tarjosi myös turvaa ja itsenäisyyttä, josta oli tueksi porvariston hakiessa entistä enemmän poliittista vaikutusvaltaa.

Liberalismille ja pääomien kasautumiselle syntyi myös vastavoimia. Tunnetuin näistä oli Karl Marxin kritiikki. Teollinen vallankumous oli synnyttänyt työväenluokan, jonka viimeistään Marx herätti taistelemaan oikeuksistaan.

Työväenluokan tähtäimessä ei ollut enää maanomistus-oikeus, vaan oikeus omaan työhön. Työ oli syrjäyttänyt maan vaurauden keskeisenä lähteenä. Entistä suurempi, kansainvälistyvä pääoma valjasti työtä omiin tarkoituksiinsa. Siksi Marx halusikin, että kaikkien maiden työläiset liittyisivät taisteluun pääoman valtaa vastaan.

Marxilainen teoria tukehtui reaalisosialismiin ja laajan keskiluokan – kansan porvariston ja hyvinvoivan työväenluokan – nousuun. Erityisesti pohjoismaalaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle oli keskeistä pönkittää keskiluokan

kasvua. Hyvinvointi rahoitettiin talouden vientivetoisella kasvulla, mikä osoittautui erityisen toimivaksi teollisen yhteiskunnan malliksi.

Sotienjälkeinen Bretton Woods -järjestelmä suojeli tätä kansainvälisen avoimuuden ja kotimaisen oikeudenmukaisuuden välistä yhtälöä rajoittamalla pääoman liikkuvuutta. Pääomallekin kelpasi pohjoismainen malli, joka tuntui tuottavan aina vain valmiimpaa ja osaavampaa työväestöä vientiteollisuuden tarpeisiin. Oikeudenmukaisuus ja sisäinen eheys olivat pitkään myös hyvää bisnestä. Kansasa piilevien lahjakkuusreservien saaminen käyttöön hyödytti kaikkia.

Viime kolme vuosikymmentä ovat olleet näiden rakenteiden purkamisen aikaa. Tuotteiden ohella myös työvoima ja erityisesti pääoma saavat liikkua nyt vapaammin.

Vasemmiston vanhat lääkkeet eivät enää toimi tässä ympäristössä. Eurooppalainen vasemmisto on ajautunut kriisiin, eikä se ole ainakaan vielä kyennyt vastaamaan uuteen tilanteeseen.

On selvää, että vastaus ei löydy peruutuspeiliin katsoamalla. Se lähtee oikeasta ja ajantasaisesta analyysistä ja tosiasioiden tunnustamisesta.

OSAAMINEN SYRJÄYTTI PÄÄOMAN

Pääoman ja osaamisen suhde on muuttunut, kun osaaminen on noussut huomattavasti pääomaa määräävämmäksi tuotannontekijäksi. Osaamisen merkityksen nousu alkoi, kun kaupan ja pääoman liikkeiden esteitä poistettiin.

Muutos loi pitkän kasvukauden maailmantalouteen, mutta myös asetelman uudelle tulojaolle. Vuosina 1950–1980 talouskasvu tasoitti tuloeroja. Viime vuosikymmeninä kehitys on ollut päinvastainen.

Kapitalistisen tulojaon perinteiset nyrkkisäännöt eivät enää päde

Miksi näin kävi? Talouden avoimuuden lisääntyminen johti nopeaan kasvuun. Kilpailun lisääntyminen voimisti yritysten tarvetta parantaa tuottavuuttaan. Samalla teknologian kehitys kiihdytti tuottavuuden kasvua. Kauppa lisääntyi entisestään, ja pääoman liikkuvuus parani. Kaikesta tästä hyötyi eniten osaavin ja koulutetuin työväki.

Kapitalistisen tulojaon perinteiset nyrkkisäännöt eivät enää päde. Marxin teoriassa kapitalistinen järjestelmä johdattaa tilanteeseen, jossa pääomat kasautuvat vain kapitalisteille, jotka käyttävät pääomansa vain lisäpääoman hankkimiseen. Työläisillä ei ole asiaa pääoman lähteille. Pääoman ja työväestön vastakkainasettelu perustuu lopulta tämän valtasuhteen pysyvyyteen.

Nyt tämä työn ja pääoman valtasuhde on kuitenkin muuttunut merkittävästi. Se ei kuitenkaan ole murtunut

kokonaan, vaan lähinnä osaavimman työvoiman kohdalla.

Pitkään eri talouksissa kehitystä rajoittava tekijä oli pääoman saatavuus, mikä lisäsi pääomapiirien valtaa. Kasvuun tarvittiin laajoja investointeja, jotka olivat mahdollisia vain suurilla pääomilla jo hallitseville. Siksi kasvun hyödyt kasautuivat pääomapiireille.

Enää pääoma ei kuitenkaan ole se niukka tuotannon tekijä. Nyt kansainvälisessä taloudessa on investointipääomia huomattavasti enemmän kuin hyviä, todellista taloudellista tuottavuutta kasvattavia investointikohteita.

Kokonaan uusien pääomien kasvattaminen on pitkälti mahdollista vain osaajien kärjelle

Acemoglu kuvaa, miten 1800-luvulla tuottavuuskasvu ei korostanut osaamista samoin kuin viimeisten 30 vuoden tuottavuuden nousu. Ennen pääoma lisäsi tuottavuutta, ja kehitys loi töitä laajemmalle osalle väestöä. Pääoma tarvitsi rinnalleen raakaa työvoimaa.

Nyt tilanne on täysin toinen. Osaamisen merkitys yritysten menestyksessä sekä investointien kannattavuudes-

sa on kasvanut, mikä on lisännyt merkittävästi osaamisen painoarvoa suhteessa pääomaan.

Nykyisin kehittyneissä talouksissa kokonaan uusien pääomien kasvattaminen on pitkälti mahdollista vain osajien kärjelle. Bill Gatesin ja Steve Jobsin kaltaiset miljardöörit käyvät tästä parhaiksi esimerkeiksi. Jopa rahoituslalla menestys pohjautuu entistä enemmän algoritmi-hallintaan eikä henkilökohtaisen sijoitusvarallisuuden määrään.

Vanhakantaisempi rikastuminen, joka nojaa raaka-aineisiin tai säänneltyjen teollisuudenalojen valtaamiseen, on lähinnä kehittyvien talouksien ilmiö. Monet Latinalaisen Amerikan miljardöörit kelpaavat esimerkeiksi tämänkaltaisesta rikastumisesta, kuten myös useat Venäjän oligarkit.

Dynaamisimmissa talouksissa on entistä harvinaisempaa upporikastua aloilla, joiden kasvu on perustunut raskaisiin pääomaa vaativiin investointeihin ja jotka vaativat hyviä yhteiskuntasuhteita tai jopa suoria kytköksiä päätöksentekijöihin.

Aikaisen vaiheen pääomasijoittajien peruseriaate ”sijoita tiimiin” kuvaa juuri muutosta pääomasta osaamiseen. Porukka joko luo menestyvän yrityksen ja tuo sijoi-tukselle tuoton tai sitten ei. Idean ja osaamisen merkitys arvonaluoina on korostunut etenkin teknologia-aloilla.

Taloukasvu syntyy siitä, että reaalitylousdessa tehdään uusia asioita entistä paremmin. Olemme siirtyneet osajien aikakaudelle, jossa osaaminen ajaa tuottavuuden kasvua ja arvonaluontia.

1900-luvulla työ kilpaili pääoman kanssa talouskasvun hyödyistä ja työväenliike piti kutakuinkin pintansa. Nyt erityyppiset työt ovat napit vastakkain. Pääoma ei itsessään luo enää kasvua. Osaaminen luo, ja osaajat haluavat kasvusta oikeutetusti myös korvauksen.

7 PALKAN SUURUUS EI KUULU MUILLE

OIKEAN JA ETENKIN OIKEUDENMUKAISEN PALKAN MÄÄRITTELY ON OSAAJIEN TALOUDESSA VAIKEAMPAA KUIN AIEMMIN. PIDÄMME HERKÄSTI MELUA TOIMITUSJOHTAJAN PALKASTA YMMÄRTÄMÄTTÄ HÄNEN TYÖTÄÄN. JOS PALKKAMME ON HUONOMPI KUIN KOLLEGALLA, KOEMME VÄÄRYTTÄ NÄKEMÄTTÄ EROJA TÖISSÄMME TAI TUOTTAVUUDESAMME.

Ideologinen keskustelu tuloeroista on jäänyt jälkeen eletystä todellisuudesta. Syytökset pääoman ja sitä ympäröivän järjestelmän eli kapitalismin pahuudesta tuntuvat lähinnä huvittavilta kaiuilta menneisyydestä. Yksilö, siis yksittäinen työntekijä, ajaa tuloerokehitystä omalla osaaamisellaan.

Oikean ja oikeudenmukaisen palkan määrittely on vaikeampaa kuin aiemmin

Eikö yksilö enää Karl Marxin hengessä omistakaan omaa työtään, jos hän saa siitä muita suuremman korvauksen? Jos osaaja ei saa ansaita muita paremmin, jäisi osaajan työstä saatu lisäarvo omistajalle. Ei kai vasemmisto voi pitää oikeudenmukaisimpana pääomaa pääoman päälle -vaihtoehtoa?

RAUTAKAUPPIAS VS. PANKKIIRI

Oikean ja etenkin oikeudenmukaisen palkan määrittely on osaajien taloudessa vaikeampaa kuin aiemmin. Tätä voidaan havainnollistaa muutamilla esimerkeillä.

Rautakaupan myyjä Raimo myy sadan tuhannen euron

talopakettin ja tuottaa kaupalla kymmenen tuhannen euron voiton työnantajalleen. Mikä olisi oikeudenmukainen palkka Raimolle? Tuhat euroa?

Entä jos pankkiiri Päivi olisi tehnyt sadan miljoonan euron osakekaupoilla kymmenen miljoonan euron voiton työnantajalleen. Olisiko miljoonan euron korvaus kohtuullinen?

Esimerkki kuvaa hyvin tilannekohtaisen ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ristiriitaa. Jos molemmissa tapauksissa sovelletaan samaa kaavaa työntekijän kohtuullisen korvauksen laskemisessa, pankkiiri Päivin palkka ei todennäköisesti vastaisi yleistä käsitystä yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta.

Toisaalta jos Päivin korvaus laskisi, raha ei katoisi minnekään vaan jäisi suurempana voittona työnantajalle. Kuu- luuko palkkio Päiville vai pääomalle?

Oikeudenmukaisuuden kokemus riippuu omista lähtökohdistamme

Periaatteessa asia on yksinkertainen: Pankki maksaa Päiville juuri sen verran, minkä arvoisena se pitää hänen työpanostaan ja millä palkalla Päivi on valmis kyseistä työ-

tä tekemään. Asian ei pitäisi kuulua muille. Silti lähes kaikilla on siitä mielipide.

On inhimillistä, että näemme asiat omista lähtökohdistamme. Tuloerot eivät ole poikkeus. Pidämme herkästi melua toimitusjohtajan palkasta ymmärtämättä hänen työtään. Oman palkan vertaaminen naapurin palkkaan on suorastaan kansanhuvia. Jos palkkamme on huonompi kuin kollegalla, koemme vääryyttä näkemättä eroja töisämme tai tuottavuudessamme.

Oikeudenmukaisuuden kokemus riippuu omista lähtökohdistamme. Taustastamme riippumatta emme voi ymmärtää kaikkien töiden vaativuutta tai niistä maksettavien palkkojen perusteita. Tulonjaon perusta hämärtyy entisestään, kun talouden rakenne muuttuu yhä monimutkaisemmaksi.

Varsin helposti käy myös niin, että itse kukin pitää juuri omaa käsitystään oikeudenmukaisuudesta oikeana ja objektiivisena.

Siksi jokaisen on syytä kysyä itseltään: Kuinka moni omasta ystäväpiiristäsi tekee samanlaisia töitä samankaltaisella koulutuksella?

Asiaa on syytä miettiä, sillä sosiaaliset suhteet määräävät osittain sitä, miten ymmärrämme yhteiskunnan eri osia. Samoin työelämä vaikuttaa siihen, miten tarkastelemme yhteiskuntaa ja taloutta. Yrittäjän arki on erilainen kuin virka- tai varastomiehen.

Yleensä voimme ymmärtää muiden ammattien vaatimuksia syvällisesti vain, jos olemme olleet suoraan kosketuksissa niiden kanssa. Kumpikaan meistä, tämän pam-

fletin kirjoittajista, ei voi sanoa ymmärtävänsä esimerkiksi juristin tai merikapteenin työtä kuin pintapuolisesti.

Uuden talouden työt ovat vielä vaikeampia hahmottaa, kuin vanhat, tunnetut ja arvostetut juristin tai merikapteenin työt. Kuten Jyrki Lehtolan pamfletti *Työväen Teatteri* kuvasi, emme pahimmassa tapauksessa edes ymmärrä omaa toimenkuvaamme työnantajamme monimutkaisessa organisaatiossa.¹⁸

OSAAJAKIN OMISTAA TYÖNSÄ

Ideologisesti tuloerokeskustelussa on pohjimmiltaan kyse siitä, kuka omistaa työn. Missä määrin työ on pääoman, yksilön tai kollektiivisesti yhteiskunnan omaisuutta?

Jo Karl Marx piti yksilöä työnsä omistajana. Kun osaaamisesta tulevat hyödyt ovat nyt kasvaneet merkittävästi, vasemmisto tuntuu lipsuvan tästä näkökannasta.

Toinen perustava kysymys on, miten suuri osa omasta työstämme rakentuu muiden aikaansaannosten päälle. Varsinkin teollisessa yhteiskunnassa muiden tekemä työ oli usein pääoman muodossa. Useita töitä olisi ollut mahdollonta tehdä ilman muiden sijoituksia koneisiin ja laitteisiin.

Tästä pääoman kuuluukin saada korvaus. Ilman korvausta pääoma ei liiku eikä kehitä ympäröivää yhteiskuntaa. Pääomasta on syytäkin olla Marxin kanssa aivan eri mieltä.

Täytyy myös muistaa, ettei kukaan ole täysin oman onnensa seppä. Kaikkien osaaminen rakentuu myös mui-

den osaamisen varaan. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä, ett-
ekö yksilö pystyisi parhaiten valitsemaan työtänsä ja mää-
rittämään sen arvoa.

ULKOPUOLISEN PERSPEKTIIVIHARHA

Oman työn arvo on entistä enemmän yksityinen asia myös
hyvin käytännöllisestä syystä.

Muiden töiden ymmärtäminen tulee vain vaikeutu-
maan, kun talouden rakenteet monimutkaistuvat edelleen.
Yksilön ymmärryksen kapenee väkisin. Kun esiteol-
lisessa yhteiskunnassa ammatteja oli tusinoittain, on niitä
nykyisin tuhansittain.

Moni ala on täynnä esimerkkejä siitä, miten ihmiset eri-
koistuvat töissään yhä kapeampiin osaamisalueisiin, oli
kyse sitten teollisuudesta, akateemisesta tutkimuksesta
tai palvelutoiminnasta. Muiden on yhä vaikeampi arvioi-
da erikoisosajien töiden vaativuutta saati sitä, onko kor-
vaus kyseisestä työstä oikeudenmukainen.

Lisäksi usein eri töiden taloudelliset viitekehukset poik-
keavat hyvin voimakkaasti. Joidenkin töiden taloudellinen
tuottavuus voi olla mittava ja toisten taas ei.

On totta, että alun esimerkissä kumpikaan työntekijä
ei varsinaisesti luo uutta, vaan käy kauppaa. Rautakaup-
pias Raimon ja pankkiiri Päivin kaltainen tilanne voidaan
kuitenkin nähdä minkä tahansa kahden työn välillä. Tosin
tarkkaa tuottavuuseroa on usein mahdotonta mitata yksit-
täisten työntekijöiden välillä.

Esimerkiksi ohjelmistoalalla tiedetään, että hyvä koo-

dari on ainakin parikymmentä tai jopa sata kertaa tuottavampi kuin keskiverto. Eri toimialojen välillä on merkittäviä eroja keskimääräisissä voittoprosenteissa ja eri ammatit eroavat merkityksessään yrityksen menestykselle. Juuri nämä erot ovat jo johtaneet palkkojen kasvun eriytymiseen.

On syytä epäillä sitä, miten hyvin ulkopuolinen ymmärtää, mikä Raimon tai Päivin todellinen henkilökohtainen osuus kaupan lopputulokseen oli. Vain työntekijä ja työnantaja ovat säällisessä asemassa arvioimaan sitä.

Palkkauksen oikeudenmukaisuus on lopulta vain työntekijän ja työnantajan välinen

Alati erikoistuvilla talouden aloilla yksittäinen palkka muodostuu yhä useammin vain yksittäisen työntekijän ja työnantajan kapealla näkökentällä. Ulkopuolisten on vaikea osallistua tähän keskusteluun hedelmällisellä tavalla.

Se, että ei ymmärrä jonkun työstään saamaa korvausta, ei tarkoita, että korvaus olisi epäoikeudenmukainen. Palkkauksen oikeudenmukaisuus on lopulta vain työntekijän

ja työnantajan välinen. Jos töiden tuottavuuden välillä on eroja, niin eikö ole oikein, että myös niistä maksettavien palkkojen välillä on?

MARKKINATALOUS TAKAA OIKEUDEN- MUKAISIMMAN TULONJAON

MERITOKRATIAAN JA DEMOKRATIAAN YHDISTETTY MARKKINATALOUS ON OIKEUDENMUKAISIN JÄRJESTELMÄ TULONJAON KANNALTA. MUISSA JÄRJESTELMISSÄ JOKU TEKEE PÄÄTÖKSEN, KENELLÄ ON MAHDOLLISTA RIKASTUA JA KENELLÄ EI. TARVITSEMME MYÖS TEOLLISUUTTA JA KASVUA, SILLÄ PELKÄSSÄ PALVELUTALOUEDESSA TALOUDEN RAKENNE ERIYTYISI YHÄ VOIMAKKAAMMIN KORKEAN TUOTTAVUUDEN KÄRKEEN JA MATALAN TUOTTAVUUDEN PALVELUIHIN.

Kuka päättää, kenen kuuluu rikastua? Kuka päättää, olemeko jo tarpeeksi vauraita? Kuka päättää, mitkä teollisuudenalat ovat tulleet tiensä päähän?

Näitä päätöksiä voivat tehdä joko harvat tai monet. Päätökset voidaan tehdä kabineteissa ja komiteoissa, mutta markkinataloudessa ne tehdään kollektiivisesti: työmarkkinoilla ja kuluttajina.

Markkinataloudessa kuluttajat päättävät parhaimmillaan useita kertoja päivässä kauppojen kassoilla ja palvelusten äärellä, kuka menestyy ja kuka ei. Rikastuminen ei perustu objektiiviseen totuuteen, vaan on yhdistelmä subjektiivisia oikeutuksia ja päätöksiä.

Markkinataloudessa me kaikki asetamme rajat ahneudelle

Kaikesta kritiikistä huolimatta meritokratiaan ja demokratiaan yhdistetty markkinatalous on oikeudenmukaisin järjestelmä tulonjaon kannalta. Muissa järjestelmissä joku tekee päätöksen siitä, kenellä on mahdollista rikastua ja kenellä ei.

Lähi-idän autoritäärisissä maissa valtiovalta päättää toimiluvista, jotka ovat usein suora avain rikastumiseen. Kommunisisessa järjestelmässä keskusvalta päätti, kenestä tuli vähän toisia tasa-arvoisempi. Samaa on esiintynyt

edelleen myös Kiinassa.

VAURASTUMINEN ON MAHDOLLISTA KAIKILLE

Ottakaamme lähtökohdaksi vasemmiston suosikkisyttös: tuloerojen kasvu johtuu ihmisten ahneudesta. Ehkäpä jos-sain määrin näin on, mutta tosiasiassa markkinataloudes-sa me kaikki asetamme rajat ahneudelle.

Keskusjohtoisessa yhteiskunnassa ahneuden rajana on vain valta tai asema, jota rikas voi hyödyntää. Senkaltainen valta on hyvinkin mielivaltaista.

Markkinatalouden kanssa kilpailevat talousjärjestelmät eivät ole onnistuneet tukahduttamaan ahneutta. Se on vain saanut julmempia ilmenemismuotoja.

Skottifilosofi Adam Smithin määrittelemä kaupallinen yhteiskunta perustui vapaudelle tavoitella menestystä tyouralla ja yrityksissä. Samalla yhteiskunnallinen asema määräytyisi kovan työn ja lahjojen kautta, ei perinnön tai poliittisten suhteiden perusteella.

Joskus tuloerojen kasvu on suorastaan suotavaa

Kaupallinen yhteiskunta saisi kaikkein parhaiten kaikkien taidot ja työn edistämään kehitystä. Meidän yhteis-

kuntamme on saavuttanut tämän meritokraattisen maksimin, etenkin, jos nykytilannetta verrataan 1700-luvun luvun patriarkaaliseen yhteiskuntaan.¹⁹

Tärkeintä markkinataloudessa on se, että vaurastuminen on kaikille mahdollista. Vaurastumisesta syntyvällä tulojaolla on yhteiskunnallisia peilautumia, joten markkinataloudessa on toki oikeudenmukaisuuden haaste.

Jos otamme lähtökohdaksi John Rawlin oikeudenmukaisuusperiaatteen, niin markkinatalous tarjoaa myös oikeudenmukaisimman vaihtoehdon. Oikeudenmukaisimmassa yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa olevan ihmisen absoluuttinen asema on paras mahdollinen.

Tuloerot – ja jopa niiden kasvu – ovat luontainen osa markkinataloutta. Joskus niiden kasvu on suorastaan suotavaa, kuten matalapalkkaisen työn löytävän työttömän kohdalla. Uusi pienipalkkainen työntekijä voi toki nostaa eroja palkkatulossa, mutta kaventaa eroja kokonaistuloissa.

TEOLLISUUSTYÖT LUOVAT VAURAUTTA

Teolliset työpaikat ovat muodostaneet merkittävän osan yksityisen sektorin keskituloisista työpaikoista. Vaikka teollisuuden rakennemuutos jättää paraikaa rumaa jälkeä talouteemme ja palvelutalous hämmöittää, ei teollisuutta kannata ampua jalkaan.

Tuloerojen kannalta talouspolitiikalla on ylläpidettävä teollista pohjaa. Tarvitsemme jatkossakin varallisuutta luovia työpaikkoja Suomessa. Emme voi vain tuottaa pal-

veluita toisillemme.

Kun teollisuuden kustannukset nousevat, ainoastaan korkeimman tuottavuuden alojen on mahdollista enää työllistää Suomessa. Tämä eriyttäisi talouden rakennetta yhä voimakkaammin korkean tuottavuuden kärkeen ja matalan tuottavuuden palveluihin.

Palvelusektoreiden kasvu ja palkkakehitys riippuvat myös kotimaisesta kysynnästä. Viime kahdenkymmenen vuoden aikana palvelusektoreilla hintojen ja sitä kautta palkkojen nousu on ollut tuottavuuden kasvua nopeampaa. Tämä on ollut mahdollista vain, koska kotimainen kysyntä on korkean lisäarvon toimialojen luoman varallisuuden vetämänä kasvanut nopeasti.

Työllisyys korkeimman tuottavuuden toimialoilla on kuitenkin laskenut jo vuodesta 2001. Ilman tätä veturia palvelualojen palkkojen on yhä vaikeampaa pysyä korkean tuottavuuden alojen perässä.

Punavihreys on ristiriita jo itsessään

Jotta tämä olisi edes jotenkin mahdollista, yritysverotuksen ja muiden yritysten kustannusten on pysyttävä tasolla, joka kannustaa tuottamaan Suomessa. Teollisuutta ei yksinkertaisesti pidä verottaa kuoliaaksi.

Poliittisestikaan teollisuuden kurittaminen ei ole järkevää. Savupiipputeollisuudesta potkunsa saanut duunari tuskin ryntää kiittämään siitä vihreää tai porvaria eikä välttämättä edes vasemmistoa, joka ei ole pitänyt hänen puoliaan. Sen sijaan hänen äänensä karkaa sitäkin todennäköisemmin protestiksi.

Kun hyvää tarkoittavat poliitikot vaativat uusia ympäristörajoituksia, jotka nostaisivat teollisuuden kustannuksia Euroopassa, ei ole kyse pelkästään ympäristökysymyksestä vaan myös tulonjaon oikeudenmukaisuudesta. Rajoitukset vaikuttavat mantereen talousrakenteeseen ja sen myötä myös tuloeroihin.

Vihreä talouspolitiikka heikentää todellisuudessa eniten juuri matalapalkkaisen työläisen asemaa. Siksi vihervasemmistolaisuus tai punavihreys on ristiriita jo itsessään.

Vaikka esimerkiksi ilmastolaki voi olla mielekäs ilmastopolitiikan näkökulmasta, sen kaikkein aggressiivisimmat päästötavoitteet nostaisivat teollisuuden kustannuksia merkittävästi. Jos näin käy, monessa yrityksessä pystytään säilyttämään vain kaikista korkeimman tuottavuuden työpaikat, mikä todennäköisimmin nostaisi tuloeroja entisestään.

On suorastaan harhaluuloista kuvitella, että tuottavuus nousisi nopeasti niin paljon, että kaikki ilmastolain kalliimmiksi tekemät työt säilyisivät Suomessa. Irvileuka voisi jopa väittää, että kansalaispalkka on vihreiden kädenojennus niille, joilla ei ole enää, mistä nostaa palkkaa, jos vihreä ohjelma toteutuu kokonaisuudessaan.

Kansalaispalkan yksi suurimmista ongelmista onkin,

että valtiovallan vastuu työlle suotuisasta ilmapiiristä kapenee ja muuttuu elatusvastuuksi. Kansalaispalkkaa on myös vaikea kuvitella niin korkeaksi, etteikö se johtaisi kasvaviin tuloeroihin. Siksikin valtion on ensisijaisesti huolehdittava työnteon kannattavuudesta.

Emme puolusta yritystukia. Alue- tai alaperusteinen teollisuuspolitiikka on laajalti tehotonta ja epäoikeudenmukaista. Valtion ei tule arvailla, millä seudulla, toimialalla saati yrityksellä on parhaat menestymisen edellytykset.

AVOIN KAUPPA VOI VAHVISTAA TULOEROJA, MUTTA TAKAA TULOT

On totta, että kauppa on vaikuttanut tuloerojen kasvuun. Kauppa kasvattaa koko kansantaloutta, mutta kasvu hyödyttää talouden vahvojen sektoreiden työntekijöitä. Teollisuuden on pitänyt vastata tähän kilpailuun nostamalla tuottavuuttaan, usein työpaikkojen kustannuksella.

Kansantaloustieteilijä Dani Rodrik on kuvannut, miten Yhdysvalloissa kaupan vapautumisen tuomat hyödyt ovat lisänneet tuloeroja.²⁰ Lisääntyvä kauppa nopeuttaa rakennemuutosta ja johtaa työttömyyden kasvuun, kun kaikkien työntekijöiden osaaminen ei vastaa kansainvälistymisen vaatimuksia. Muutos vahvistaa myös osaajien asemaa.

Yleisin argumentti kansainvälisen kaupan tueksi on, että kaupan vapauttaminen hyödyttää pitkällä aikavälillä kaikkia. Vaikka näin olisi, aikaväli on niin poliittisesti kuin inhimillisestikin liian pitkä.

Rodrik arvioi, että USA:n siirtyminen nykyisestä noin

viiden prosentin tullitasosta täysin vapaaseen kauppaan johtaisi merkittäviin muutoksiin tulonjaossa. Jokaisesta vapauttamisesta tulevaa lisädollaria kohti tulonjako muuttuisi viidenkymmenen dollarin edestä. Tarkastellaan samaa kotoisin esimerkein: kaupan avautuminen hyödyttäisi insinööri Ilkkaa 51 euroa, mutta tehdastyöläinen Taija menettäisi 50 euroa.

Tulonjaon oikeudenmukaisuuden kannalta oleellinen kysymys on, mitkä olivat Ilkan ja Taijan tulot suhteessa toisiinsa ennen kaupan vapautumista. Ja monenko henkilön kesken hyödyt ja haitat kaupan avautumisesta jakautuisivat?

Suomen kaltaisessa taloudessa muita huonommassa asemassa ovat perustuotannon parissa työskentelevät. Vahvojen sektorien osaajat hyötyvät eniten.

Pienen Suomen tulevaisuus riippuu edelleen kaupasta

Protektionistinen paine nousee, kun suuret kansanosat eivät näe suoraa hyötyä kaupasta. Karl Marx ei ollut ainoa kansainvälisen kaupan kriitikko. Jo ennen häntä Johann Gottlieb Fichte väitti, että vain sulkemalla valtio kansainväliseltä kaupalta välttyttäisiin haitalliselta kilpailulta ja saavutettaisiin sisäinen eheys. Myös Yhdysvaltain ensimmä-

mäinen valtiovarainministeri Alexander Hamilton ja saksalainen taloustieteilijä Friedrich List tekivät taloudesta kansallisen kysymyksen.

Eurokriisin runtelemassa Euroopassakin on ollut nousussa vastaavantyyppistä protektionistista ajattelua. Suomen kokoinen talous ei voi kuitenkaan kääntyä sisäänpäin. Meidän on mahdotonta kasvaa ilman kansainvälistä kauppaa.

Jo keskiajalla kauppa loi edellytykset maamme taloudelliselle kehitykselle, eikä kaupan tarve ole ainakaan vähentynyt sen jälkeen. Tulonjaon oikeudenmukaisuuskysymykset olisivat suljetussa taloudessa toissijaisia, kun ei olisi nykyisen tasoisia tuloja, mitä jakaa.

Kansainvälinen kilpailukyky vaatii liiketoiminnan, tuotekehityksen ja teknologian globaalia hyödyntämistä. Suomen tai usein jopa Euroopan sisämarkkinat eivät ole enää riittävät turvaamaan kysyntää uusimmille innovaatioille.

Kansainvälisen kaupan viime vuosikymmenten kasvu on hinnoitellut monia uusia tuotteita suurten kansanosien hankinnoiksi. Se on myös rajoittanut kuluttajatuotteiden hintojen kasvua, kun samoja ja usein parempia uusia tuotteita on voitu tuottaa entistä pienemmin kustannuksin. Vaikka kauppa siis heikentää työväestön asemaa joillain sektoreilla, samalla se hidastaa kuluttajahintojen nousua.

Suomalaisyriyten liiketoimintamallien kehitys on jo niin kansainvälistynyt, että sen pysäyttäminen olisi liki mahdotonta. Kilpailukyky vaatii kansainvälistä tiedon ja osaamisen liikkuvuutta, mihin suljetummilla talouksilla ei

ole mahdollisuuksia. Jopa kommunistinen Kiina ymmärsi tämän aloittaessaan markkinataloutteen suunnanneet uudistuksensa.

Pienen Suomen tulevaisuus riippuu edelleen kaupasta. Siksi paras vaihtoehtomme on pysyä avoimena taloutena ja varmistaa kilpailukykyimme myös pitkällä aikavälillä.

DEGROWTH VAIN VOIMISTAISI TULOEROJA

Laskevan talouden degrowth-ideologiaa on tarjottu vastaukseksi sekä talouden että kansainvälisen kaupan kasvun ympäristövaikutuksiin. Sen on myös väitetty laskevan tuloeroja. Onko näin?

Talouden kasvu muodostuu työn tuottavuuden kasvusta ja työmäärän kehityksestä. Bruttokansantuote on yhtä kuin tehty työmäärä tunneissa kertaa työn tuottavuus eli tuotettu lisäarvo tehtyä työtuntia kohden. Kasvun kääntäminen laskuksi vaatisi siis joko työmäärän tai työn tuottavuuden laskua.

Nopeimmin tuottavuuttaan
parantavat yritykset
menestyisivät yhä parhaiten

Tuloeroja kasvattava tuottavuuskasvu tapahtuu yritystasolla. Avoin kilpailu luo aina paineen yritykselle nostaa tuottavuuttaan ja parantaa asemaansa markkinoilla. Siksi tuottavuuskasvua ei voida estää ilman suunnitelmalloutta.

Yksi degrowth-liikkeen ajama toimintamalli on, että valtio hinnoittelisi yritystoiminnan ympäristövaikutuksen niin jyrkästi, että talous laskisi. Nopeimmin tuottavuuttaan parantavat yritykset menestyisivät kuitenkin parhaiten myös laskevassa taloudessa tai etenkin juuri sen luomissa vaikeissa olosuhteissa.

Koska tuottavuuskehitystä yritysten tasolla on hyvin vaikeata pysäyttää, laskeva talous saataisiin aikaan vain vähentämällä työn määrää. Työn määrä vähenisi huomattavasti todennäköisemmin muilta kuin huippuosaajilta, koska osaajista olisi yritysten välillä koveneva kilpailu.

Osaajien palkkataso ja sen kasvu, eivät siis kärsisi degrowth-taloudessa. Mutta muille kävisi päinvastoin. Degrowth on työläisen vihollinen.

Tarjolla olevien töiden määrä laskisi ja monella kotimaisen kysynnän kehityksestä riippuvaisella toimialalla palkkatason kehitys pysähtyisi, koska laskevassa taloudessa myös kotimainen kysyntä heikkenisi. Vain kaikista tuottavimmat yritykset selviäisivät haasteellisessa ympäristössä, ja tuloerojen kasvu vain voimistuisi.

Suhtaudumme toki skeptisesti degrowth-ajatusmallia kohtaan jo ideologisesti, mutta se ei muuta sitä tosiasiaa, miten vaarallinen laskevan talouden aate on. Degrowthmallin tukijat eivät tunnusta, miten siihen pyrkiminen vai-

kuttaisi talouden rakenteeseen ja sen myötä tuloeroihin.

Lisäksi laskeva talous olisi poliittinen ruutitynnyri, joka voisi johtaa ääriliikkeiden räjähtävään kasvuun. Siinä vaiheessa tuloerotkin olisivat toissijainen kysymys.

MATALIEN TULOEROJEN AIKA ON OHI

Usein tuloeroihin tarjotut vastaukset lähtevät oletuksesta, että voisimme yksinkertaisin päätöksin palata matalampien tuloerojen yhteiskuntaan. Mitä paluu matalien tuloerojen yhteiskuntaan sitten vaatisi?

Jos kerran korkeakoulutuksen mahdollistaminen laajemmille kansanosille selittää eriävän tuottavuus- ja palkkakehityksen, joutuisimme luopumaan mahdollisuuksien tasa-arvosta. Kuka haluaa asettaa tämän tavoitteekseen?

Jos haluaisimme vain rajoittaa eriävää tuottavuuskasvua, valtion olisi ohjailtava tuottavuuskasvueroja eri toimialojen välillä. Myös kansainvälistä kauppaa – ja sen mukanaan tuomia hyötyjä – olisi rajoitettava. Nämä vaatisivat suljettua suunnitelmataloutta. Kenen tavoitelistalla se taas olisi?

Yhtä suuren luokan kysymys on koko talous- ja yhteiskuntarakenteemme suunta. Matkaamme kohti taloutta, jossa on muutama todella korkean tuottavuuden sektori ja niitä seuraava pitkä häntä matalan tuottavuuden palvelualoja.

Paluuta matalien tuloerojen yhteiskuntaan ei ole. Siksi on pikemmin huolehdittava, että talous ja kauppa kasvavat ja nostavat kaikkien elintasoja – niin köyhien kuin varakkaampienkin.

SOSIAALINEN LIKKUVUUS RATKAISEE

YHTEISKUNTAMME ON ONNISTUNUT PITÄMÄÄN
HUOLTA SOSIAALISESTA LIKKUVUUDESTA. TULE-
VAISUUDESSA OSAAMISEN KOROSTUMINEN VOI KUI-
TENKIN JOHTAA SIIHEN, ETTÄ OSAAJAT ERISTÄYTY-
VÄT.

Tutustuimme jo aikaisemmin tehdastyöläinen Taijaan, insinööri Ilkkaan, rautakaupan myyjä Raimoon ja pankkiiri Päiviin. Taija ja Päivi asuivat lapsena samassa pääkaupunkiseutulaaisessa lähiössä ja olivat koulukavereita. Raimo ja Ilkka taas kasvoivat maalaispitäjissä ja tapasivat toisiaan urheilutapahtumissa.

Opiskeluvuosina osajat Päivi ja Ilkka löysivät toisensa ja perustivat perheen. Raimokin muutti työn perässä pääkaupunkiseudulle ja tapasi Taijan. Nyt heilläkin on lapsia.

Minkälaiset elämät heidän lapsiaan odottavat? Kohtaavatko osajien lapset suorittavan työn tekijöiden lapset elämänpolulla?

SUKUPOLVIEN VÄLINEN LIIKKUVUUS VIELÄ VILKASTA

Liikkuvuutta tuloluokkien välillä pidetään tärkeänä, koska se kertoo tilanteesta, jossa jokainen voi pyrkiä olemaan oman onnensa seppä. Jokaisella tyttärellä tai pojalla pitää olla mahdollisuus menestyä paremmin (tai huonommin) kuin äitinsä tai isänsä.

Kauhuskenaarioissa tuloerojen kasvu voi sementoida tuloliikkuvuuden, jolloin suorittavaa työtä tekevien isien pojista tulee korkeintaan suorittavan työn tekijä ja osaja-äitien tyttärinä osajia.

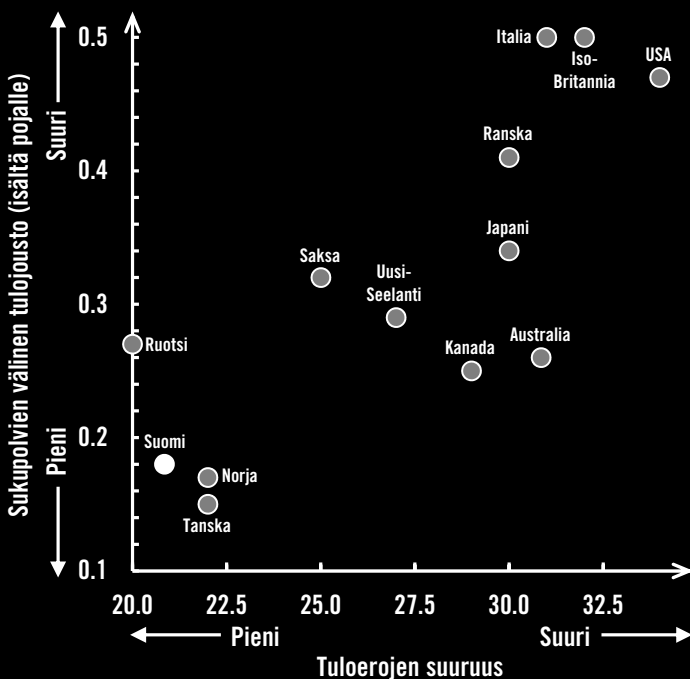
Miles Corakin tutkimuksen mukaan Suomi on tuloliikkuvuudessa hyvää pohjoismaista keskikastia yhdes- sä Ruotsin ja Norjan kanssa. Yhteiskuntamme on onnistunut pitämään huolta sosiaalisesta liikkuvuudesta, kun nykysukupolvea verrataan heidän vanhempiin 1980-luvun

puolivälissä.²¹

Kansanvälisesti vertaillen Tanskassa sosiaalinen liikkuvuus on poikkeuksellisen suurta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, Italiassa tai Ranskassa se on huomattavasti pienempää.

Silti Suomesta löytyy merkkejä yhteiskunnallisesta eriytymisestä. Vaikka tuloliikkuvuus on huomattavaa, se on vähentynyt 1990-lopulta 2000-alun alkuun.²²

SOSIAALISEN LIIKKUVUUDEN JA TULOEROJEN VÄLINEN YHTEYS

Lähteet: Corak (2013) ja OECD

Tuloerojen suuruus ei kuitenkaan ole ainut tekijä sosiaalisen liikkuvuuden taustalla. Harvardin ja Berkeleyyn yliopistoissa on yritetty selvittää, millaisella veropolitiikalla parhaiten mahdollistettaisiin liike eri tuloluokkien välillä²³.

Raj Chetty'n tähdittämä tutkijaryhmä yllättyi havaitessaan, että veronhelpotukset vähätuloisille tai veronkiristykset hyvätuloisille vaikuttivat vain hiukan sosioekonomiseen liikkuvuuteen. Myös äärimmäisellä varallisuudella tai korkeakoulutusmahdollisuuksilla oli vain vähän vaikutusta liikkuvuuteen.

Myös meiltä löytyy merkkejä yhteiskunnallisesta eriytymisestä

Tutkijoiden mukaan erityisen tärkeää mahdollisuuksiin nousta tulopyramidissa oli se, että köyhemmät perheet elivät osana monituloisia naapurustoja. Samoin mitä enemmän alueella oli kahden vanhemman perheitä ja hyviä peruskouluja tai lukioita, sitä helpommin matka tulo-
luokasta toiseen kävi.

Ryhmän tulokset kertoivat sen, että taloudellinen ilmiö muuttuu poliittiseksi, kun arvot ja yhteisöt eriytyvät. Ratkaisevaa voi olla se, että näkemykset yksilön suhteesta

valtioon eroavat: toisille valtio tuo perusturvan ja toisille, hyvin pärjääville, se on etenemisen ja tekemisen esteenä.

Osaamisen korostuminen voi johtaa siihen, että osaajat eristäytyvät yhteiskunnassa. Tutkija Charles Murrayn mukaan Yhdysvalloissa osaajat eivät vain tienaa enemmän, vaan heidän asuinalueensa, arvonsa ja elämäntyyliinsä ovat erilaiset²⁴.

Suomessakin eriytymisestä on jo joitain viitteitä. Koulutustustaan periytyminen on laskenut meillä pitkään, mutta asuinalueiden jakautumista tulotason ja koulutuksen mukaan on tapahtunut. Lisäksi koulutuksella on suurempi merkitys parin valinnassa kuin sosioekonomisella taustalla.

KOULUTUSTASO PERIYTYY YHÄ HARVEMMIN

Koulutustason periytyminen on meillä heikentynyt vuodesta 1970 alkaen. Tällaiseen tulokseen päätyivät Osmo Kivinen, Juha Hedman ja Päivi Kaipainen selvittäessään yliopisto-opiskelijoiden perhetaustoja²⁵.

Tutkimuksen mukaan vuonna 1986 syntyneistä 6,8 kertaa todennäköisemmin yliopisto-opiskelijaksi päätyi lapsi, jonka vanhemmista vähintään toinen oli akateemisesti koulutettu, kuin lapsi, jonka kummatkin vanhemmat olivat ei-akateemisia. Vuonna 1946 syntyneiden kohdalla ero oli vielä 19-kertainen.

Korkeakoulutuksen periytyminen lasku ei ole yllättävää, sillä sekä korkeakoulutukseen valmentavan lukio-koulutuksen että itse korkeakoulutuksen tarjonta on sel-

västi kasvanut.

Kivisen, Hedmanin ja Kaipaisen mukaan vuonna 1946 syntyneestä ikäluokasta vain noin 13 prosenttia suoritti ylioppilastutkinnon ja kahdeksan prosenttia päätyi korkeakouluun. Vuoden 1986 ikäluokasta lukioon meni yli 56 prosenttia ja yliopistossa opiskeli yli 17 prosenttia.

Vaikka ero on sukupolvessa laskenut paljon, miltei seitsemänkertainen ero on edelleen merkittävä. Kivinen, Hedman ja Kaipainen kiinnittävät huomiota myös siihen, että monella alalla akateemisista perheistä tulevien osuus ja ansiotaso suhteessa saman ikäluokan palkkoihin ovat olleet nousussa.

Tutkijat kuvaavat ilmiötä pyöräilyvertauksella: ”Vaikka jälkijoukko tavoittaakin pääjoukkoa, niin samalla kärkiryhmä kasvattaa eroaan pääjoukkoon”. On todennäköistä, että kärkiryhmä on juuri sitä osajien joukkoa, jota muuten tutkailemme.

On mielenkiintoista nähdä, mitä koulutustason periytyvyydelle tapahtuu tulevaisuudessa. Olemme jo tilanteessa, jossa väestön yleistä koulutustasoa on hyvin vaikea nostaa. Sille ei välttämättä edes ole talous- tai koulutuspoliittista perustetta.

Keskeinen kysymys on, voimistuuko koulutustason periytyminen uudelleen. Seuraavalle sukupolvelle ei ole enää tarjolla enemmän korkeakoulutuspaikkoja suhteessa ikäluokan kokoon kuin heidän vanhemmillaan oli.

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on havaittu, että perhetaustalla on suhteellisen suuri merkitys lasten peruskoulumenestykseen.²⁶ Tämä kertoo siitä, että koulutus

on kauttaaltaan niin laadukasta, että muut syyt eriävään menestykseen korostuvat.

Vaikka laadukas koulutus on myönteinen asia, perhetaustan vaikutuksesta koulumenestykseen on myös syytä olla huolissaan. Varsinkin kun vanhempien koulutustasot näyttävät eriyttävän perheitä toisistaan aiempaa voimakkaammin.

MAISTERI AVIOITUU MAISTERIN KANSSA

Vanhakantaisessa luokkayhteiskunnassa perhetaustaltaan samankaltaiset ihmiset avioituvat keskenään. Tämä sosioekonominen homogamia on käynyt meillä harvinaiseksi.

Perhetausta vaikutti parinvalintaan huomattavasti vähemmän

Perhetaustan tilalle on noussut koulutus: ihmisillä on nykyään taipumus hakea koulutukseltaan samankaltainen kumppani. Tämä käy selville Elina Mäenpään ja Marika Jalovaaran tutkimuksesta.²⁷

Tutkimuksen mukaan vuosina 1960–77 syntyneiden

naisten avioliitoissa melkein puolella pareista oli täysin sama koulutusaste. Enintään yhden koulutusasteen ero oli lähes yhdeksällä kymmenestä. Vain yhdellä 185 parista oli aivan eritasoinen koulutus, siis toisella vähintään ylempi korkeakoulututkinto ja toisella vain perusaste.

Perhetausta vaikutti parinvalintaan huomattavasti vähemmän. Vain noin 32 prosentilla pareista oli lapsuudesta sama sosioekonominen tausta.

Aineiston pareista kahdella maisterilla oli myös suurin todennäköisyys pysyä yhdessä tutkimuksen tarkastelemalla ajanjaksolla. Vastaavasti suurin eroamisriski oli akateemisella miehellä ja kouluttautumattomalla naisella.

Puolisojen samankaltaisuudella on arkijärjellä ymmärrettävät syyt. Haemme kumppaniksemme usein itsemme kaltaista ihmistä. Koulutuspaikka määrittää myös ystäväpiiriämme. Laajemminkin haluamme yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja kehittää yhteistä ymmärrystä. Kaikki tämä tukee muita puolisonvalintaan liittyviä vaikuttimia, kuten laajempia arvoja.

Koulutustasolla on vaikutusta tuloihin, ja siksi saman koulutustason liitot vain vahvistavat tuloeroja perheiden välillä. Ihmisten taipumus hakea koulutukseltaan samankaltaista kumppania lisäksi vahvistaa koulutuksen periytymistä.

Puolison koulutustausta vaikuttaa tietysti parin sosiaalisen piirin monimuotoisuuteen. Samankaltaisesti koulutetut puoliset viettävät aikaa todennäköisesti yhtä koulutettujen ihmisten kanssa, eikä puolison kautta aukea ikkuna laajempaan maailmaan.

VARAKKAILLA JA MATALATULOISILLA OMAT ASUINALUEET

Kumppaninvalinta ei ole ainoa esimerkki eriytyvästä Suomesta. Ehkä kaikista selvimmin nykyinen kehitys ilmenee asuinalueiden eriytymisenä tulojen ja koulutustason perusteella.

Etenkin Helsingissä alueiden eriytyminen on ollut hyvinkin voimakasta. Asuinalueet ovat jaettavissa asukkaiden tulo- ja koulutustasoiltaan eroaviksi varakkaiden, keskituloisten ja matalatuloisten alueiksi²⁸.

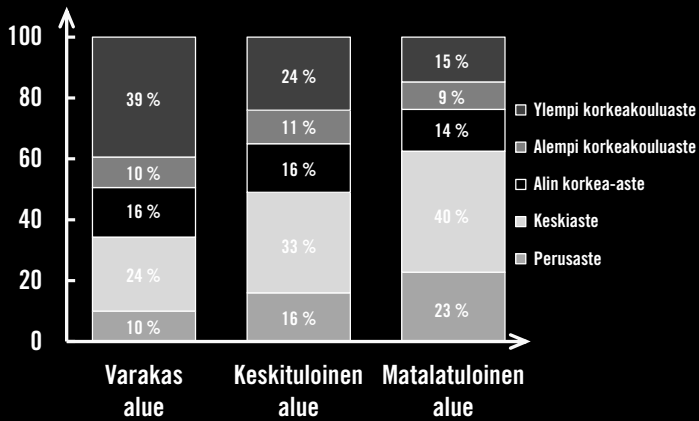
Varsinkin erot varakkaiden ja matalatuloisten alueiden välillä ovat suuret. Tutkimuksen mukaan varakkailta alueilta yli 60 prosenttia ikäluokista kuuluu ylimpään tuloviihdennekseen, kun matalatuloisella alueella vastaava luku on 11 prosenttia. Vaikka koulutusasteessa ääripäät eivät ole ihan yhtä räikeät, erot alueiden välillä ovat merkittävät.

Ystävänkin valinnalla voi olla yhteiskunnallisia vaikutuksia

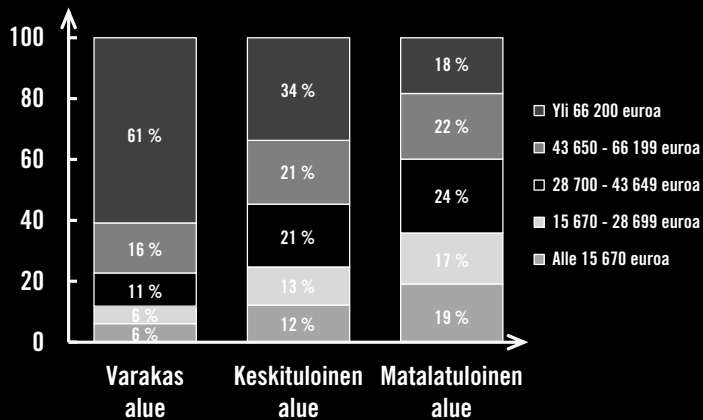
Syyt asuinalueiden eriytymisen taustalla ovat luonnolliset. Haluttujen alueiden asuntojen hintataso nousee muita nopeammin, mikä rajaa ostajat varakkaisiin tai hyvätuloisiin. Jos aluetta taas pidetään huonompana, sen asuntojen

ASUINALUEIDEN ERITYMINEN HELSINGISSÄ

Koulutustasot eri alueilla, %

Tulotasot eri alueilla, %

Lähde: Tilastokeskus, Suomi postinumeroalueittain.

hintatasokin laskee. Kun osaaminen on yhä merkittävämpi tekijä tulojen taustalla, tämä heijastuu myös asuinalueiden eriytymiseen koulutustason mukaan.

Asuinalueiden valintaan vaikuttavat monet tekijät, joista yhä merkittävämpiä ovat lasten koulutus- ja harrastusmahdollisuudet. Kun asuinalueet ovat eriytyneet tulotason ja koulutuksen mukaan, myös paikallisten koulujen oppilaiden taustat ja heidän kaveripiirinsä voivat olla yhä homogeenisempia.

Yksilöllä on suuri ja suora valtuutus päättää niin oman työnsä hedelmistä kuin perheestään tai vapaa-ajastaan. Silti on syytä kiinnittää huomiota siihen, että ystävänkin valinnalla voi olla yhteiskunnallisia vaikutuksia. Mielipiteet kukkivat pienyhteisöissä, mutta niitä viljellään yhteiskunnassa.

10 TULOEROIHIN ON SOPEUDUTTAVA

SUOMI POLARISOITUU. EHEYDEN SÄILYTTÄMISEKSI TARVITAAN VALMIUTTA KUUNNELLA TOISTEN MIELIPITEITÄ, PERUSTELLA OMANSA TOSIASIOIDEN POHJALTA JA VAATIA MUITAKIN TEKEMÄÄN SAMOIN. EHYESSÄ YHTEISKUNNASSA VALLITSEE AINAKIN JOILTAIN OSIN YHTEINEN KÄSITYS OIKEUDENMUKAISUUDESTA.

Tuottavuuskasvun ja osaamisen korostumisen ajama tuloerojen kasvu on jo synnyttänyt merkittävää poliittista vastarintaa. Yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta vaativat puheenvuorot eivät vain ole vielä muuttuneet populistisia poliittisia liikkeitä konkreettisemmiksi toimiksi.

Talouden rakenteen ja valtasuhteiden muutoksen vaikutusta politiikkaan ja yhteiskuntaan on vaikea ennustaa. Teollistuminen ei johtanut vallankumoukseen, koska Karl Marxin ennustaman työväestön ja pääoman vastakkainasettelun sijaan se johti keskiluokan nousuun. Keskiluokan laajuus ja yhteiset intressit tasapainottivat yhteiskuntaa.

HYVINVOINTIVALTION KONSENSUS TIENSÄ PÄÄSSÄ

Hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisesta vallitsi Suomessa konsensus, josta kaikki ovat voineet olla kutakuinkin samaa mieltä. Mutta nyt hyvinvointiyhteiskunnan perusta on valinkauhassa. Muutosta ajaa hyvinvointiyhteiskunnan ytimessä oleva mahdollisuuksien tasa-arvo.

Paitsi että yhteiskuntamallin ideologinen perusta on murentumassa, myös sen rahoitus pohja heikkenee. Vanhempien ikäluokkien painottuminen väestörakenteessa ja julkisen sektorin palveluiden kasvava kysyntä haastavat sen maailman, jossa julkisen sektorin palvelut aikanaan kehitettiin.

Konsensusmalli on tullut tiensä päähän, eikä uutta yhteistä näkemystä yhteiskuntamme tulevasta suunnasta ole näköpiirissä. On vaikea edes löytää keskustelua, jossa näkemystä hahmoteltaisiin.

Miten voi pärjätä, vaikkei menestyisi osaamiskisassa?

Osaamiseen perustuvassa taloudessa on mietittävä, miten voi pärjätä, vaikkei menestyisi osaamiskisassa. Nykyään mahdollisuuksien tasa-arvo näyttäyty lähinnä hetkellisenä. Nuorena tehdyt koulutusvalinnat ja niistä seuraava suuntautuminen rajatuille työmarkkinoille määrittävät herkästi yksilön aseman loppuelämäksi.

Tarjolla olevat vaihtoehdot ovat hyvin ristiriitaisia. Pyrkimys mahdollisuuksien tasa-arvon ja meritokratian yhdistelmään vain vahvistaa eriyttävää yhteiskunnallista kehitystä. Maailmantalouden avoimuus on elinehto Suomen kaltaiselle pienelle taloudelle, mutta samalla se nostaa tuloeroja. Korkean verokiilan taustalla on aikomus pienentää tuloeroja tulonsiirroilla, mutta palveluyhteiskunnassa sekin voi nostaa tuloeroja.

Näiden ristiriitojen yhteensovittaminen tilanteessa, jossa perinteisillä vastauksilla ei ole mitään vaikutusta, on yksi seuraavien vuosien suurimmista poliittisista haasteista.

Ristiriidat myös rehottavat julkisuudessa. Kesällä presidentti Tarja Halonen tarjosi lääkkeiksi yhteiskunnan kahtiajakautumiseen työllisyyspolitiikkaa, tuloerojen tasoittamista ja sitä, että jokaiselle uudelle sukupolvelle taataan saman-

laiset lähtökohdat. Tämä yhtälö ei valitettavasti toimi.

Vaikka kannamme huolta tulevasta, emme voi olla pettyneitä. Monella tapaa äveriäämpi Suomi on ollut vapautteen ja kasvuun perustuvan politiikan tulosta – mutta myös sitä kaitsevan tasa-arvoisen ympäristön ansiota. Menestys ei saa mullistaa tämän ympäristön perustaa.

Tärkeintä on ymmärtää syvällisesti yhteiskunnan rakennemuutokset, ja miten ne heijastuvat politiikkaan. Vain silloin on mahdollista tehdä päätöksiä, jotka palvelevat parhaiten kaikkien etua, niin osajien kuin muidenkin. Ja vain silloin on mahdollista taata yksilön vapaudet, jotka ovat edesauttaneet länsimaisen yhteiskunnan kehitystä nykypisteeseen.

YHTEISKUNNALLISESSA OSALLISTUMISESSA HUOLESTUTTAVAT EROT

”Voittajan” – juuri nyt osajan – on syytä olla reilu hetkellä, jolloin on saavuttanut mahdollisimman paljon. Vaikka osajan maailmankuva on myötätuudessa, siitä huolimatta – tai juuri siksi – hänen pitää pyrkiä yhdistämään yhteiskuntaa ja varmistamaan, että kaikki löytävät siinä paikkansa.

On muidenkin etu, että myös ne, jotka jäävät osaamiskisassa jälkeen, löytävät rakentavan väylän intressiensä edustamiseen. Erityisesti vasemmiston viimeaikainen vaalimenestys on ollut heikko osittain siksi, että sen vanhoilla kannatusalueilla äänestetään aiempaa vähemmän.

Yhteiskunnan eriytyminen näkyy Hanna Wassin ja Sami

Borgin tutkimuksessa äänestysaktiivisuudesta. He ovat selvittäneet, miten ihmisten sosioekonominen tausta vaikuttaa äänestyskäyttäytymiseen.²⁹

Ne ihmiset, joille politiikasta ja julkisista palveluista olisi eniten hyötyä, äänestävät heikosti

Tulosten mukaan äänestysaktiivisuudessa on merkittäviä sosioekonomiseen taustaan liittyviä kulttuurieroja. Toisilla Helsingin asuinalueilla äänestäminen on normi ja toisilla se oli viime kuntavaaleissa kutakuinkin yhtä yleistä kuin äänestämättä jättäminen.

Wassin ja Borgin mukaan viime eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus oli ydinkeskustan eliittialueilla 84 prosenttia ja lähikeskustan eliittialueilla 85 prosenttia. Kerrostalolähiöissä, joissa asukkaat ovat vähemmän koulutettuja ja alempituloisia, äänestysaktiivisuus oli vain noin 67 prosenttia. Keskiluokkaisilla alueilla äänestysaktiivisuus oli 77 prosenttia.

Näin suuret erot rikkaiden ja köyhien yhteiskunnallisessa osallistumisessa ovat huolestuttavia. Demarivaikuttaja Jorma Bergholm kuvasi hyvin viime kunnallisvaalien jälkeen, miten äänestysaktiivisuus eriyttää:

”Ne ihmiset, joille politiikasta ja julkisista palveluista olisi eniten hyötyä, äänestävät heikosti. Vahvat, jotka kykenevät hoitamaan asioita kukkarollaan, äänestävät eniten.”³⁰

Talouden rakennemuutoksen seuraamuksia kuvataan julkisessa keskustelussa usein väistämättöminä. Jos yhteiskunnallinen ilmapiiri on vailla vaihtoehtoja, ei ole yllättävää, että äänestysaktiivisuus laskee niiden joukossa, joille kehitys on haitallinen.

Ilmiö esiintyy myös päinvastaisena. Kun vaihtoehtomuus tukee oman ryhmän maailmankuvaa, äänestämään mennään hanakammin.

OSAAJIEN NÄKÖKULMA KOROSTUU

Vaikka talouden rakennemuutos on johtanut voimistuviin tuloeroihin, vaikutusta on ollut myös poliittisilla päätöksillä. Ja päätöksenteossa näkökulmalla on väliä.

Yhä useammin yhteiskunnallisia päätöksiä tekevät henkilöt, jotka ovat omaksuneet osaajien katsantokannan. Syitä tähän on monia.

Osaaminen on aivan oikeutetusti korostunut virkamiesten valinnassa. Samalla yritysmaailman kehittyneempiä ja parempaa osaamista vaativia johtamismalleja on otettu käyttöön myös julkisella sektorilla.

Hyvä esimerkki vääristymästä on viimeaikainen keskustelu syrjäytymisestä. Monet keskustelijat ovat lähteneet tarjoamaan ratkaisuja oudoista lähtökohdista. Esimerkiksi Pekka Myrskylä totesi EVA Analyysissään *Hukassa*, että koulutusmahdollisuuksien parantaminen olisi paras keino

syrjäytymisen ratkaisemiseksi.³¹

Koulutusmahdollisuuksien parantaminen on kuitenkin ratkaisu, joka lähtee osaajien lähtökohdista. Osaajille koulutus on avannut paremmat työnäkymät, ja sitä kautta turvaa. Kaikille koulutus ei kuitenkaan takaa samaa turvaa.

Osaajien on ymmärrettävä, että se, mikä on ollut vastaus osaajien elämän turvallisuuteen, ei ikinä tarjoa vastausta kaikille. Mitä enemmän yhtenäistämme mahdollisuuksia, sitä merkittävämmiin taidot määrittävät tulonjakoa.

Pahimmassa tapauksessa juuri tunne siitä, ettei pärjää koulussa voi olla syrjäytymisen taustalla. Silloin painostaminen lisäkoulutukseen ei paranna tilannetta, vaan suorastaan syrjäyttää.

Asiantuntemus tai osaaminen ei ole epäpoliittista

Näkökulman valinnalla on merkitystä, kun etsitään oikeita vastauksia. Liberaalidemokratian perinteessä yksilön perusvapaudet takaavat mahdollisuuden omalla ymmärryksellään vaikuttaa yhteiskunnan toimintaan ja siihen, miten yhteiskunta vaikuttaa häneen. Näiden yksilönvapauksien suojeleminen on poliittisen legitimitteen eli politiikan oikeutuksen perusta, kuten filosofi John Tomasi on alleviivannut.³²

Puuttuva ymmärrys uhkaa nykyään monien yhteisten päätösten legitimitettä. Hyvä esimerkki olivat valtion takuujärjestelyt Kreikan kanssa – suuri osa kansanedustajistakin ilmoitti suoraan, ettei ymmärrä sopimuksen sisältöä.

Kun yhteiskunta- ja talousrakenteet monimutkaistuvat ja työelämä jakautuu yhä kapeampiin osaamisalueisiin, yhden henkilön on entistä vaikeampi hahmottaa kokonaisuutta. Päätösten tueksi tarvitaan asiantuntijoita, jotka ovat oman alansa parhaita osaajia. Samalla osaajien suhteelliset mahdollisuudet ymmärtää, miten ajaa omaa etua, ovat parantuneet.

Asiantuntemus tai osaaminen ei ole epäpoliittista. Siksi osaajien näkökulma korostuu sekä päätöksenteossa että päätösten taustalla olevissa arvoissa.

Yksittäisten yhteiskunnan osien ymmärtäminen on epädemokratisoitunut. Jos on aikaa paneutua yhteiskunnallisiin asioihin esimerkiksi työssään, on myös paremmat lähtökohdat vaikuttaa politiikkaan. Lobbauksen yleistyminen niin Suomen kuin EU:nkin tasolla on osa tätä ilmiötä.

Ymmärryksen epädemokratisoituminen rajoittaa sekä äänestäjien mahdollisuuksia tehdä oman etunsa mukaisia valintoja että poliitikkojen vaihtoehtoja muodostaa itsenäisiä mielipiteitä. Media ja päättäjät joutuvat turvautumaan yhä enemmän asiantuntijoihin, joiden omat piirit ja intressit vaikuttavat heidän suosituksiinsa.

VIRKAMIEHET JA TEKNOKRATIA JYLLÄÄVÄT

Myös teknokraattinen valta lisääntyy, kun poliitikkojen asiantuntemus ei pysy aina muutoksen perässä. Virkamiesvalmistelu on yhä merkittävämpi osa päätöksentekoa.

Kansalaisille julkinen keskustelu tulevista päätöksistä näyttäytyy kärkkäänä. Poliitikoilla on tyypillisesti kahden kaltaisia vastauksia väistämättömiin päätöksiin: niistä tehdään joko teknokraattisia, siis ei-ideologisia, tai sitten ne politisoidaan niin voimakkaasti ideologisiksi valinnoiksi, että keskustelu rajoittuu.

Ehyessä yhteiskunnassa eri kansanosat ovat tekemisissä toistensa kanssa

Teknokratiassa ongelmana on, että poliitikot voivat peittää taustalla olevan ideologian. Näin tapahtuu varsin usein, kun pakon edessä tehtävät valinnat sopivat päättäjän maailmankuvaan, mutta eivät nauti laajempaa suosiota. Asioiden voimakas politisoiminen taas johtaa helposti vaihtoehtoihin, jotka eivät ole realistisia.

EU:n tasolla on pyritty teknokraattisen vallan painottamiseen, jotta asioiden politisoitumiselta vältyttäisiin.

EU:n talouskriisi on voimistanut tätä kehitystä. Euromaiden budjettipolitiikkaa pyritään saamaan teknokraattisen ohjauksen alaiseksi.

On suuri vaara, että teknokraattinen valta kehittyy myös jäsenmaiden sisäisen demokratian vastaiseksi voimaksi. Teknokratia voi viedä talouspoliittista päätöksentekoa kauemmaksi paikallisesta demokraattisesta ohjauksesta.

Teknistä lähestymistapaa tietysti tukee se tosiasia, ettei kaikkia asioita tarvitse politisoida. Teknisyys muodostuu kuitenkin ongelmaksi, kun päätökset vaativat poliittisia arvovalintoja – kun tartutaan asioihin, joissa eri kansalaisilla on eri maailmankuvat.

KOHTI VASTUULLISTA KESKUSTELUA

Tuloeroista riittää mielipiteitä, jotka ovat omiaan synnyttämään ristiriitoja. Jos yhteiskunnan eheys rapautuu, siihen on reagoitava poliittisesti ja vaikuttavasti, ei kiistelemällä tuloverotuksesta tai syyttämällä ihmisiä ahneudesta.

Ehyt yhteiskunta jakaa ainakin kapean käsityksen oikeudenmukaisuudesta sekä yhteiskunnan perustasta. Ehyessä yhteiskunnassa eri kansanosat ovat tekemisissä toistensa kanssa muutenkin kuin palveluiden parissa.

Kaikista tärkeintä demokratian kannalta on varmistaa, että julkinen keskustelu kannustaa osallistumaan. Tämän ei tulisi tarkoittaa karkeaa populismia, joka vain kärjistää jaottelua vakavaa vaikuttamista harjoittavan kansanosan ja liiaksi yksinkertaistetun poliittisen puheen kohteena olevien välillä. Karrikoidut kannanotot vain jättävät enemmän

pelikenttää asiantuntijavallalle.

Emme halua määrittää uutta ideologiaa vaan ilmapiiriin, jossa vastuullinen ideologinen keskustelu on mahdollista. Vastuullisuus on valmiutta kuunnella toisia mielipiteitä, perustella omansa tosiasioiden pohjalta ja vaatia muita-kin tekemään samoin. Demokratia nojaa lopulta vastuulliseen keskusteluun.

Jos ideoita toimiviksi vastauksiksi ei ole, kyse on ideologian puutteista. Ideologian puutteet kertovat ymmärryksen puutteesta.

Tätä ymmärrystä olemme pyrkineet vahvistamaan. Meidän kaikkien on nähtävä vastuumme koko yhteiskunnan kehityksestä. Vain siten voidaan rakentaa yhteiskuntaa, jossa jokainen löytää paikkansa.

LOPUKSI

Björn Wahlroos kirjoitti enemmistön tyranniasta teoksessaan *Markkinat ja demokratia*. Enemmistön lisäksi myös vähemmistöä sie-tää pelätä.

Osaajien valta ei saa johtaa vastakkainasetteluun. Vastaavasti enemmistön ylivalta ei saa rapauttaa talouden perustaa.

Suomi ja moni muukin länsimaa polarisoituu juuri nyt kovaa vauhtia. Vaikka osaajien intresseissä oleva politiikka onkin vallannut alaa, kaupan tai talouskas-vun rajoittaminen olisi järjetön vaihtoehto. Se kurjistaisi kaikkien toimeentuloa, vaikkakin voisi aritmeettisesti pienentää tuloeroja.

Menestys kansainvälisessä taloudessa riippuu osaa-jista. Poliittisesti tilanne on kuitenkin toinen.

Vahva keskiluokka on niin talouden kuin kansanvallan turva

Vältämme kaikkien elintasoa uhkaavan demagogian pitämällä huolta vahvasta keskiluokasta. Jos keskiluokka alkaa nähdä osaajat omaa elämänlaatuaan uhkaavana voimana, ollaan vaarallisilla urilla. Vahva keskiluokka on lopulta niin talouden kuin kansanvallan turva.

Kauhukuvana on kahtiajakautunut talous. Suomeen jäisivät vain hyvin korkean tuottavuuden teknologia- ja professionaalipalveluiden eliittitoimialat ja laajat matalan tuottavuuden palvelutoimialat. Jotta tältä vältyttäisiin, meillä pitää olla tuotantoa jatkossakin.

Meidän on myös tarkistettava ideologinen suuntimamme. Alun perin porvarillinen, mutta vasemmistonkin viime vuosikymmeninä ajama mahdollisuuksien tasa-arvo on vaillinnainen yhteiskuntafilosofia. Miten käy, jos kaikille annetaan samat mahdollisuudet, mutta toiset pärjäävät aina vain paremmin?

On valinnan paikka. Kannatamme yhteiskuntaa, jossa köyhimmänkin on mahdollista elää mahdollisimman vaurasta elämää.

Sellainen yhteiskunta edellyttää avointa ja vireää markki-

nataloutta. Palveluja pitää voida ostaa ja myydä mahdollisimman kitkattomasti. Perusteellisuuden on oltava kannattavaa. Nämä tasa-arvoistavat.

Jos keskitymme vain rakenteellisten tuloerojen korjaamiseen, kaikki tämä voi näivettyä.

Jos huonompiosaisten on totuttava korkeampiin tuloeroihin, parempiosaisten on totuttava siihen, että heidän etuoikeutettuun asemaansa kiinnitetään huomiota. Tämän ei tule merkitä veronkorotuksia, jotka joko vain vievät asioita huonompiaan suuntaan tai joiden parantava vaikutus jää hetkelliseksi.

Joudumme katsomaan tulojen tuolle puolen

Monet haluaisivat uskoa valtion kaikkivoipaiseen kykyyn ratkaista ongelmat ja muokata yhteiskunnallisen muutoksen kulkua. Mutta olemmeko olemassa valtiota tai kansantaloutta varten vai onko valtio olemassa yksilöitä ja yhteisöjä varten?

Hyvin voimakkaasti kärjistäen esineellistämistä on ainakin kahtalaista. Hyvätuloiset saatetaan nähdä julkisessa keskustelussa vain veronmaksajina, joiden pitää kustantaa yhteiskuntamallimme ylläpito. Toisaalta muu kansanosa esineellistetään massaksi, jonka tehtävänä on kuluttaa, jotta

talouden pyörät pyörisivät.

Kumpikin asenne alentaa yksilön osaksi konetta. Usein ajattelumalliin liitetään vielä kuvitelma, että valtio voisi hienosäätää jokaisen jokaista liikettä.

Tällaisen ajattelun ideologinen ja taloudellinen perusta on pettämässä. Talouden rakennemuutosta on vaikea estää. Me voimme ja meidän pitää kuitenkin pyrkiä vaikuttamaan siihen, miten se muokkaa yhteiskuntaamme.

Vastakkainasettelun kärjistyminen ei ole kenenkään etu, eheys ja toimivuus ovat kaikkien. Toisen on ymmärrettävä, miten toinen elää.

Tuloerot ovat täällä ja pysyvät. Ne todennäköisesti kasvavat, eikä sille voi juuri mitään.

Joudumme katsomaan tulojen tuolle puolen. Siellä on liuta tähdellisiä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Mikä tärkeintä, ne voidaan jopa ratkaista. Etsikäämme siis niihin ratkaisuja sen sijaan, että taistelemme tuulimyllyjä vastaan. Pankaamme lappu poliittisen teatterin luukulle.

VIITTEET

- 1 Kallio et al. (2013).
- 2 Emme käsittele varsinaisessa analysissämme julkisen sektorin palkkoja ja tulonsiirtoja, koska tuottavuuskehitystä ei julkisen sektorin töissä voi mitata tarkasti.
- 3 Cowen (2013).
- 4 Asplund & Maliranta (2012).
- 5 Ngai & Pissarides (2008).
- 6 Soininvaara & Vartiainen (2013).
- 7 Nurminen (2013).
- 8 Massachusetts Institute of Technologyn professori Daron Acemoglu kuvaa hyvin kohenevan koulutuksen ja lisääntyvän epätasa-arvon välistä yhteyttä, ks. Acemoglu (2003).
- 9 Maanomistuksesta ja sen oikeutuksesta käytiin merkittäviä ideologisia väittelyitä. Tästä parhaana esimerkkinä käy filosofi John Locken teoria, jonka mukaan maata voi ”omia” muokkaamalla sitä, tai sananmukaisesti sekoittamalla työtään maahan.
- 10 Positiivisilla oikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, joiden eteen joku muu kuin henkilö itse joutuu tekemään töitä tai luopumaan omastaan. Esimerkkeinä voivat olla oikeus ilmaiseen koulutukseen tai terveydenhuoltoon.
- 11 Korhonen (2013).
- 12 Acemoglu (2013).
- 13 Aristoteles, Poliitiikka, Kirja V, Luku XI.
- 14 Hämäläinen (2013).
- 15 Fukuyama (2012).
- 16 Miliband (2013).
- 17 Muller (2013).
- 18 Lehtola (2012).

- 19 Tomasi (2012).
- 20 Rodrik (2011).
- 21 Corak (2013).
- 22 Suoniemi & Rantala (2010).
- 23 Chetty et al. (2013).
- 24 Murray (2012).
- 25 Kivinen et al. (2012).
- 26 OECD (2010).
- 27 Mäenpää & Jalovaara (2011), 10.
- 28 Asuinalueen valinta ei tietenkään riipu pelkästään tarkasteluhetken tuloista tai koulutuksesta. Siksi olemme tilastossa katsoneet vain aktiivisimmassa elämänvaiheessa olevia (35–54-vuotiaat). Nuoremmilla asuinpaikkaan vaikuttavat merkittävästi perheen tulot ja vanhemmilla sekä menneet tulot että alueen hintataso vuosia sitten.
- 29 Borg & Wass (2012).
- 30 Kjellberg & Mäkinen (2012).
- 31 Myrskylä (2012).
- 32 Tomasi (2012).

LÄHTEET

- ACEMOGLU**, Daron (2003): "Technology and Inequality", <http://www.nber.org/reporter/wintero3/technologyandinequality.html>, vierailtu 12.8.2013.
- ARISTOTELES**, Poliitiikka, Kirja V, Luku XI.
- ASPLUND**, Rita & Maliranta, Mika (2012): "Talouskasvu, teknologia ja eriarvoisuus", julkaisematon käsikirjoitus.
- BORG**, Sami & Wass, Hanna (2012): "Äänestysaktiivisuus" kirjassa Muutosvaalit 2011, toimittanut Sami Borg, Oikeusministeriön julkaisu ja 16/2012.
- CHETTY**, Raj, Hendren, Nathaniel, Kline, Patrick & Saez, Emmanuel (2013): The Equality of Opportunity Project, <http://www.equality-of-opportunity.org/>, vierailtu 23.07.2013
- CORAK**, Miles (2013): "Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility", Discussion Paper no. 7520, IZA.
- COWEN**, Tyler, (2013): Average is Over: Powering America Beyond the Age of Stagnation, New York: Dutton.
- FUKUYAMA**, Francis (2012): "The Future of History" Foreign Affairs, January/February 2012
- HÄMÄLÄINEN**, Unto (2013): "HS-analyysi: Suomen vasemmisto kuihtui vaivihkaa", Helsingin Sanomat, 29.9.2013.
- KALLIO**, Johanna, Kangas, Olli & Niemelä, Mikko (2013): "Intohimo tasa-arvoon. Tuloero- ja maahanmuuttoasenteet erottavat suomalaiset muista pohjoismaalaisista", EVA Raportissa Poliitiikan sekahaku.
- KIVINEN**, Osmo, Hedman, Juha & Kaipainen, Päivi (2012): "Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa – Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot", Yhteiskuntapolitiikka, 5/2012.

- KJELLBERG**, Helena & Mäkinen, Esa (2012): ”Pakkoäänestys ei innostata konkaripoliitikkoja – kartta näyttää äänestysaktiivisuuden vaihtelut”, Helsingin Sanomat 29.10.2012, <http://www.hs.fi/politiikka/a1305610774754> vierailtu 24.7.2013.
- KORHONEN**, Riku (2013): ”Pummikin voi uskoa reiluun kilpailuun”, HS 24.7.2013, <http://www.hs.fi/kulttuuri/Pummikin+voi+uskoa+reiluun+kilpailuun/a1374549866070>, vierailtu 24.7.13.
- LEHTOLA**, Jyrki (2012): ”Työväen teatteri” EVA Pamfletti, Talusieto Oy, Helsinki.
- LEONHARDT**, David (2013): ”In Climbing Income Ladder, Location Matters”, http://www.nytimes.com/2013/07/22/business/in-climbing-income-ladder-location-matters.html?ref=business&_r=1&, vierailtu 23.07.2013.
- MILIBAND**, David (2013): ”The Decade of Disorder”, The New Statesman, 8 August 2013.
- MULLER**, Jerry (2013): ”Capitalism and Inequality” Foreign Affairs, March/April 2013.
- MURRAY**, Charles (2012): Coming Apart.
- MYRSKYLÄ**, Pekka (2012): Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?, EVA Analyysi Nro. 19, 2012.
- MÄENPÄÄ**, Elina & Jalovaara, Marika (2011): ”The Effects of Homogamy in Socioeconomic Background and Education on the Transition from Cohabitation to Marriage”, Stockholm Research Reports in Demography, 2011.
- NGAI**, Rachel, L. & Pissarides, Christopher A. (2008): ”Employment Outcomes in the Welfare State”, *Revue économique*, Vol. 59, No. 3.
- NURMINEN**, Tapio (2013): ”Rutkasti mainettaan parempi”, Kauppalehti, 13.8.2013.
- OECD** (2010): ”Economic Policy Reforms 2010 Ch. 5: A Family Affair: Intergenerational Social Mobility across OECD Countries”, OECD Publications.
- RODRIK**, Dani (2011): *The Globalisation Paradox*, Oxford: Oxford University Press.
- SOININVAARA**, Osmo & Vartiainen Juhana (2013): ”Lisää matalapalkkatyötä”, Matalapalkkatyö Suomessa, VNK raporttisarja 1/2013.

SUONIEMI, Ilpo & Rantala, Juha (2010): Income mobility, persistent inequality and age, recent experiences from Finland, Finnish Centre for Pensions Working Papers 2010:6, Labour Institute for Economic Research Discussion Papers 263.

TOMASI, John (2012): Free Market Fairness, Princeton: Princeton University Press.